

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

H. VAN DRIESCHE, Evolutie naar de strafrechtelijke (milieu-) aansprakelijkheid van alle publiekrechtelijke rechtspersonen 833

Rechtspraak

1. Deskundigenonderzoek – Strafzaken – Toepasselijkheid van bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek – **2. Rechten van de mens** – Eerlijk proces – Beoordeling van de zaak in haar geheel – **3. Grondwet** – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Strafvordering** – Vonnisgerecht – Deskundigenonderzoek niet op tegenspraak

Cass. 24 november 1998 (*met noot van B. De Smet*, «Het deskundigenonderzoek in strafzaken: touwtrekken tussen het Arbitragehof en het Hof van Cassatie») 843

Arbeidsovereenkomst – Dringende reden – Bewijs – Kennisneming van het feit – Termijn – Interne organisatie van de onderneming

Cass. 7 december 1998 (*met noot*) 848

Huwelijksvermogenrecht – Vereffening-verdeling – Vergoedingen – Art. 1435 B.W. – Wet van 14 juli 1976 – Overgangsrecht – Sommen-schuldvordering

Cass. 15 april 1999 848

Raad van State – Administratief kort geding – Ontvankelijkheid – Uitputting van het georganiseerd administratief beroep – Redelijke termijn – Schorsing bij uiterst dringende noodzakelijkheid

R.v.St. 16 augustus 1999 (*met noot van P. Popelier*, «Over de uitputting van het georganiseerd administratief beroep als ontvankelijkheidsvoorwaarde voor een beroep bij de Raad van State») 849

Faillissement – Gevolgen – Verdachte periode – Betaling na beslag – Betaling aan schuldeiser die kennis diende te hebben van de staking van betaling – Kennis van tijdstip van staking van betaling – Nadeel van de boedel – Niet tegenwerpbaar aan de boedel – Voorwaarden

Hof Gent 15 april 1999 851

Pand – Pand handelszaak – Rechtspleging – Beslag handelszaak – Aanstelling sekwester

Hof Antwerpen 28 juni 1999 852

Werkloosheid – Wachtuitkering – Toekenningsvoorwaarde – Activiteiten hebben stopgezet in het raam van studie «met volledig leerplan» – Begrip «volledig leerplan» – Toepassing op universitaire derdecyclusopleiding

Arbh. Brussel 16 september 1999 853

Overeenkomst – Uitvoering te goeder trouw – Misbruik van recht – Onevenredigheid tussen voordeel gehaald uit de uitoefening van een contractueel recht en de correlatieve last van de wederpartij – Toepassing op sanctie van verval van arbeidsongevallenverzekering wegens het verzuim het loon van een werknemer-slachtoffer op te geven – Gevolg – Beperking van het contractuele recht tot zijn normale uitoefening

Kh. Hasselt 17 oktober 1995 854

Verzekering – Rechtstreekse vordering van de benadeelde – Art. 86 Wet Landverzekeringsovereenkomst – Werking in de tijd

Kh. Antwerpen 9 februari 1999 (*met noot*) 855

Voorlopig bewind – 1. Internationaal privaatrecht – Staat van de persoon – Nationale wet – Urgentie – 2. Soortgelijk beschermingsstatuut in Nederlands recht – Bewindvoering Vred. Leuven 5 juli 1999 856

Rechtspraak in kort bestek

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Deskundigenonderzoek** – Strafzaken – Opsporingsonderzoek of gerechtelijk onderzoek – Debatten op tegenspraak

Arbitragehof 13 januari 1999 (*met noot*) 857

Wegverkeer – Voorrang – Verkeerstekens – Stopstreep

Cass. 23 januari 1998 (*met noot van A. Vandeplas*, «Over dwarsmarkeringen in het wegverkeer») 858

Burgerlijke rechtspleging – Conclusie – Verstek

Cass. 15 juni 1998 858

Belasting – Verkeersbelasting wegens gebruik van een voertuig op de openbare weg – Onweerlegbaar vermoeden van gebruik op de openbare weg zolang het voertuig is ingeschreven in het repertorium van de Dienst van het Wegverkeer – Voertuig bij een ongeval volledig vernield

Cass. 1 februari 1999 859

Arbeidsreglement – Toepassingsgebied op N.M.B.S. –

Tuchtsanctie – Geldboete – Wettigheid

Arbh. Antwerpen 10 december 1998 859

Onrechtmatige daad – **Aansprakelijkheid** – Gebrekkige zaak – Automatische deur van warenhuis – Verkeerd gebruik – Geen gebrek

Rb. Kortrijk 30 november 1998 860

Kanttekening

T. Ongena en I. Onsea, Verslag 16e Internationaal Congres van de Association Internationale de Droit Pénal: «The criminal justice systems facing the challenge or organized crime» 860

Aangekondigd

862

Boeken

J. Kabel en M. Van Eechoud (red.), Prijsbepaling van elektronische overheidsinformatie (*door J. Goesaert*) 863

F. Delperee en S. Depre, Le système constitutionnel de Belgique (*door G. Craenen*) 864

D. Peepkorn, Het tribunaal van de publieke opinie (*door M. Adams*) 864

Erratum

Pacht – Ontbinding ten laste van de pachter 864

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931.

Hoofredacteuren: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

VERSCHIJNT IEDERE WEEK VAN SEPTEMBER TOT JUNI

Redactie: A. Van Oevelen (hoofredacteur),
E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws,
M. van Damme, A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar
van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Vaste medewerkers:

A. Alen
F. Aps
R. Boes
Gh. Dhaeyer
J. Erauw
M. Gelders
P. Humblet
W. Lambrechts
R. Leysen
J. Meeusen
H. Nys
I. Opdebeek
W. Pintens
W. Rauws
D. Simoens
G. Suetens-Bourgeois
H. Vanhees
S. Van Overbeke
J. Wouters

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchillaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 4.550 f., voor studenten 2.950 f..

LOEFF CLAEYS VERBEKE

zoekt voor haar Banking & Finance praktijkgroep
te Brussel/Antwerpen

een medewerker (m/v)

Uitdaging:

Cliënten helpen hun nationale en internationale doelstellingen te bereiken door het bieden van professioneel en kwalitatief hoogstaand juridisch advies en door het uitbouwen van lange termijn relaties.

Algemene vereisten:

kandidaten zijn juristen - bij voorkeur advocaten -, beschikken over 3 à 5 jaar ervaring, zijn Nederlandstalig, hebben een zeer goede beheersing van het Engels en een goede kennis van het Frans (zowel mondeling als geschreven).

Specifieke vereisten:

kandidaten hebben ook een bijzondere interesse voor verzekeringsreglementering en levensverzekeringsproducten die raakvlakken vertonen met spaarproducten en financiële producten.

Om te solliciteren:

stuur een CV en begeleidende brief naar
Hilde Haems, Loeff Claey's Verbeke,
Tervurenlaan 268A, 1150 Brussel,
Tel 02 778 23 42, Fax 02 778 23 82.

Gebrevetteerd Hofleverancier van België

— UNIFORMIER —

Kledingfabrikanten en specialisten in toga's

DIRK NEVENS

Nieuwe steenweg 8 - 1731 Zellik ☎ (02) 466 09 05

Fax (02) 466 63 24

Molenstraat 23 - 9300 Aalst ☎ (053) 21 47 77

rue du Midi 175 - 1000 Bruxelles ☎ (02) 511 88 06

EVOLUTIE NAAR DE STRAFRECHTELIJKE (MILIEU)-AANSPRAKELIJKHEID VAN ALLE PUBLIEKRECHTELIJKE RECHTSPERSONEN?

I. INLEIDING

1. In dit artikel wordt gepoogd een beeld te geven van de *strafrechtelijke milieuaansprakelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen*. Dit lijkt aangewezen nu de milieuaansprakelijkheid van rechtspersonen aan belang toeneemt en in volle evolutie is, zeker wat de strafrechtelijke milieuaansprakelijkheid betreft.

2. Binnen steeds meer rechtsstelsels wordt geconcludeerd dat het niet langer mogelijk is om de toepassing van het strafrecht te beperken tot de natuurlijke personen. Ook in België is sedert kort de strafrechtelijke aansprakelijkheid van *rechtspersonen* een feit. Tijdens de ministerraad van 25 juli 1997 werd het wetsontwerp tot invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen goedgekeurd.¹ Het initiatief werd - terecht - positief onthaald en resulteerde in de wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen, gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad* op 22 juni 1999. In tegenstelling tot de strafrechtelijke aansprakelijkheid van privaatrechtelijke rechtspersonen, bestaat er in het algemeen echter minder eensgezindheid over het antwoord op de vraag of deze strafrechtelijke milieuaansprakelijkheid zich ook mag uitstrekken tot publiekrechtelijke rechtspersonen.

3. Binnen het deelgebied van de rechtspersonen wordt in deze bijdrage juist op deze *publiekrechtelijke rechtspersonen* gefocust en dit wegens het delicate en interessante karakter ervan. Moeten ook publiekrechtelijke rechtspersonen kunnen worden vervolgd en gestraft wanneer deze zich schuldig maken aan misdrijven? Het is duidelijk dat, vanwege de politieke gevoeligheid van deze materie, in het bijzonder de strafrechtelijke aansprakelijkheid van overheden de nodige vragen doet rijzen. Vooral in het milieustrafrecht lijkt het nochtans noodzakelijk dat een strafrechtelijke aansprakelijkheid van overheden niet zomaar wordt uitgesloten.²

4. Hier rijst aldus de vraag naar de strafrechtelijke milieuaansprakelijkheid van overheden. Deze problematiek houdt daarenboven verband met het feit dat het milieustrafrecht wordt gekenmerkt door een sterke administratieve af-

hankelijkheid.³ Het milieurecht geniet immers voornamelijk strafrechtelijk bescherming voor zover administratieve verplichtingen werden geschonden.⁴ In het Belgische milieustrafrecht worden de ecologische rechtsgoederen, zoals zuiver oppervlaktewater, schone bodem en zuivere lucht, niet rechtstreeks, maar via opgelegde administratieve verplichtingen beschermd. Deze administratieve verplichtingen worden door verschillende milieu-overheden vastgelegd. De reden hiervoor is dat men streeft naar een doelmatig en doeltreffend milieubeleid (het is beter dat het bestuur van tevoren afweegt wat strafbaar is door het opleggen van vergunningsvoorwaarden, dan dat de strafrechter dit *ex post* zou doen). Bovendien zou het bestuur meer expertise hebben. Ten slotte zou zo het *lex certa*-beginsel beter worden gerespecteerd.⁵

Deze administratieve afhankelijkheid maakt van het milieustrafrecht in de eerste plaats een overheidsondersteunend strafrecht. Juist in het milieurecht, waarin overheden zelf rechtsregels opstellen en handhaven, lijkt het aangewezen om deze overheden te vervolgen en aansprakelijk te stellen wanneer zij zelf deze rechtsregels miskennen.⁶

5. Dit artikel is als volgt opgebouwd. *Allereerst* wordt het begrip «publiekrechtelijke rechtspersoon» nader omschreven (II). *Vervolgens* wordt ingegaan op de strafrechtelijke aansprakelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen (III). In dit deel wordt stilgestaan bij de argumenten *pro* - en *contra* bij de Belgische wet van 4 mei tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen⁷ en bij

³ GOETHALS, E., «Hoe zwak is de schakel?», *R.W.*, 1991-92, 383, nr. 15-16a) en 386, nr. 26-28.

⁴ Dit is begrijpelijk. Door de vergunning bepaalt de overheid wat in milieu-aangelegenheden toegelaten of verboden is. De strafbepalingen in de milieuregelgeving beteugelen meestal de miskenning van de vergunningsplichten. (LAMBRECHTS, W., «De milieuregelgeving en de gemeenten: toepassing en risico's», in *Milieuaansprakelijkheid van gemeenten*, LEUS, K. (ed.), Antwerpen, Kluwer, 1997, (1), p. 12. nr. 35).

⁵ Hier kan natuurlijk worden opgemerkt dat ditzelfde *lex certa*-beginsel onvermijdelijk wordt ondermijnd door vage normen en door een ontoegankelijk technisch woordgebruik. Anderen stellen dan weer dat open normen niet meteen in strijd hoeven te zijn met het *lex certa*-beginsel.

⁶ ROEF, D., «De strafrechtelijke aansprakelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen voor milieuverontreiniging», *T.M.R.*, 1997, 87 en 88. Men kan het anderzijds bedenkelijk vinden om in een land waarin de milieucriminelen nauwelijks worden vervolgd, de aandacht zodanig naar de overheid te verschuiven dat de werkelijke verontreinigers zouden kunnen worden vergeten. (zie FAURE, M., OUDRIK, H. en KOOPMANS, I., «Strafrechtelijke aansprakelijkheid van ambtenaren in het milieurecht - een economische analyse», *T.M.R.*, 1993, 23).

⁷ *B.S.*, 22 juni 1999.

¹ DERUYCK, F., «De strafrechtelijke verantwoordelijkheid voor door publiekrechtelijke rechtspersonen gepleegde misdrijven», in *Milieuaansprakelijkheid van gemeenten*, LEUS, K. (ed.), Antwerpen, Kluwer, 1997, (121), p. 129, nr. 10.

² Hierbij kunnen zich twee mogelijkheden voordoen. Allereerst de aansprakelijkheid van milieumisdrijven die rechtstreeks door overheden worden gepleegd, zoals het wederrechtelijk uitbaten van een stortplaats door een gemeente. Een tweede mogelijkheid is dat overheden onrechtstreeks zijn betrokken bij een milieumisdrijf gepleegd door een onderneming door een foutieve vergunningverlening of door een gebrekkige controle, waardoor misdrijven worden gedoogd.

de regeling bij enkele van de ons omringende landen. *Ten slotte* worden enkele kritische bemerkingen geformuleerd (IV).

II. BEGRIJP PUBLIEKRECHTELIJKE RECHTSPERSOON

A. Het begrip «Rechtspersoon»

6. Volgens sommige rechtsgeleerden (waaronder Laurent en Von Savigny) is de rechtspersoonlijkheid slechts een fictie en bestaan er alleen natuurlijke personen. Rechtspersonen kunnen enkel door een gunst van de staat worden erkend, die hen tot leven wekt en daarna vrij over hen beschikt. Volgens anderen (onder meer Hariou, Saleilles en Michoud) beantwoordt de collectieve groep aan een werkelijkheid die met de wil van natuurlijke personen kan worden vergeleken.⁸

7. Er is geen enkel bezwaar tegen om aan te nemen dat er naast de natuurlijke personen - die allen rechtssubject zijn - andere personen kunnen bestaan die evenzeer rechtssubject zijn en die, om ze van de natuurlijke personen te onderscheiden, rechtspersonen worden genoemd.

De toekenning van de rechtspersoonlijkheid houdt niet in dat een nieuw wezen in het leven wordt geroepen, maar enkel: 1) dat de leden van een gemeenschap of van een groep worden vertegenwoordigd door de organen die zij hebben aangesteld en dat aan de gemeenschap of aan de groep een wil wordt toegeschreven die deze is van de statutair aangewezen organen; 2) dat het vermogen van de gemeenschap of van de groep gescheiden is van het vermogen van de leden.⁹

De *rechtspersoon* is een groepering van fysieke personen (met uitzondering van de eenspersoons-B.V.B.A. natuurlijk) die vanuit juridisch standpunt gezien beschikt over een zekere autonomie die van de rechtspersoon een rechtssubject maakt, dat de rechtspersoon houder maakt van subjectieve rechten en verplichtingen en waardoor de rechtspersoon bepaalde rechtshandelingen kan stellen en in rechte kan optreden.¹⁰

8. Krachtens een algemeen aanvaard beginsel kan de rechtspersoonlijkheid (zie hierboven) slechts door of krachtens de wet worden toegekend. Bovendien verleent de wet, het decreet of de ordonnantie de rechtspersoonlijkheid slechts voor een bepaald doel, namelijk voor het doel waarvoor de vennootschap, vereniging, instelling of dienst is opgericht. Dit noemt men het beginsel van de specialiteit.¹¹

B. HET BEGRIJP «PUBLIEKRECHTELIJKE RECHTSPERSOON»¹²

9. Onder *publiekrechtelijke rechtspersonen* kunnen in de eerste plaats worden verstaan die rechtspersonen die zijn opgericht met het oog op de behartiging van algemene belan-

gen.¹³ De voornaamste zijn de overheden die samenvallen met de territoriale gemeenschappen: de staat, de gemeenschappen, de gewesten, de agglomeraties, de provincies en de gemeenten.¹⁴ Daarnaast kunnen ook allerlei openbare instellingen worden beschouwd als publiekrechtelijke rechtspersonen.¹⁵ Het betreft dan niet slechts openbare instellingen *sensu stricto* (zoals de O.C.M.W.'s), maar ook bijvoorbeeld publiekrechtelijke beroepscorporaties, intercommunale verenigingen, instellingen van openbaar nut en de autonome overheidsbedrijven. Voor het milieurecht is de Openbare Vlaamse Afvalstoffen Maatschappij (O.V.A.M.) een interessant voorbeeld van een publiekrechtelijke rechtspersoon in de zin van een openbare instelling.¹⁶

10. De publiekrechtelijke rechtspersoon is geen eenvoudige rechtsfiguur, omdat deze een trefpunt uitmaakt van privaatrechtelijke en publiekrechtelijke begrippen. Centraal uitgangspunt is echter steeds dat een publiekrechtelijke rechtspersoon in de eerste plaats een rechtssubject naar privaatrechtelijk recht is. Het publiekrechtelijke doet geen afbreuk aan deze privaatrechtelijke rechtssubjectiviteit, maar bepaalt wel dat de inrichting van de organisatie waaraan de rechtspersoonlijkheid is toegekend, wordt beheerst door regels van het publiekrecht.

Privaatrechtelijke en publiekrechtelijke rechtspersonen onderscheiden zich van elkaar door regelen die de inrichting van de rechtspersoon beheersen.¹⁷ Voor het overige is het onderscheid tussen publiekrechtelijke en privaatrechtelijke rechtspersonen niet zo duidelijk te onderkennen.¹⁸ Vele privaatrechtelijke rechtspersonen vervullen taken van algemeen belang. Bovendien gebeurt het dat de wetgever bij het inrichten van openbare diensten een beroep doet op vormen waarin private instellingen totstandkomen. Ten slotte

porary societies, regardless of the differences in their economic and legal systems. It is moreover, an enduring phenomenon of contemporary society, and that mainly for two reasons: (1) because the economic activities of governments are a function of their greatly increased responsibilities for their life and welfare of their citizens, and (2) because the complexity of the industrial and commercial operations carried out by government as well as by private enterprise demands some permanent legal and administrative structure» (FRIEDMAN, W., *International encyclopedia of comparative law*. Volume XIII (Business and private organizations), Chapter 13 (Governmental (Public) Enterprises), New York, Oceana Publications Inc., 1972, 71).

¹³ FAURE, M. en ROEF, D., «Naar een wettelijke formulering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon.», *R.W.*, 1995-96, 424, nr. 24. Volgens de Nederlandse auteur VAN DER GRINTEN is een publiekrechtelijke rechtspersoon een rechtspersoon waarvan de organisatie en inrichting door het publiekrecht wordt beheerst (A.L.J. VAN STRIEN, *De rechtspersoon in het strafproces. Een onderzoek naar de procesrechtelijke aspecten van de strafbaarheid van rechtspersonen*, Den Haag, Sdu Juridische & Fiscale Uitgeverij, 1996, 53).

¹⁴ DERUYCK, F., spreekt van «politieke rechtspersonen» (o.c., *Milieuaansprakelijkheid van gemeenten*, p. 129-130, nr. 12).

¹⁵ MAST, A. e.a., o.c., 71 en 72, nr. 60; FAURE, M. en ROEF, D., *l.c.*, 424 en 425, nr. 24.

¹⁶ ROEF, D., *l.c.*, 87.

¹⁷ PETERS, J.A.F., *Publiekrechtelijke rechtspersonen*, Deventer, 1997, 1-3.

¹⁸ VAN STRIEN, A.L.J., o.c., 59.

⁸ MAST, A., DUJARDIN, D., VAN DAMME, M. en VANDE LANOTTE, J., *Overzicht van het Belgisch Administratief Recht*, Antwerpen, Kluwer, 1996, p. 65, nr. 53.

⁹ MAST, A. e.a., o.c., 66, nr. 54.

¹⁰ DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, I, 350.

¹¹ MAST, A. e.a., o.c., 66 en 67, nrs. 55 en 56.

¹² De Amerikaanse auteur FRIEDMAN stelt: «The public economic enterprise, predominantly in corporate form, is now a universal phenomenon, used, to a greater or lesser extent, in all contem-

gaat de toekenning van rechtspersoonlijkheid niet altijd gepaard met een verplaatsing van gezag. De toekenning van rechtspersoonlijkheid heeft vooral betrekking op het beheer van het vermogen en houdt slechts onrechtstreeks verband met de prerogatieven van het openbaar gezag. Deze prerogatieven vormen de grondslag van de administratieve regelen die afwijken van het gemene recht.¹⁹

11. De politieke geladenheid van deze problematiek wegens de bijzondere aard van publiekrechtelijke ondernemingen, maakt het op het eerste gezicht niet mogelijk te kiezen voor een onvoorwaardelijke strafrechtelijke aansprakelijkheid. Ook wanneer men voorstander is van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen, moet worden aangenomen dat in elk geval niet alle sancties onvoorwaardelijk kunnen worden toegepast (zie verder).²⁰

III. DE STRAFRECHTELIJKE AANSPRAKELIJKHEID VAN PUBLIEKRECHTELIJKE RECHTSPERSONEN

A. De problematiek van het ontbreken van een strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon

1° Het Belgisch strafrecht, een schuldstrafrecht

12. In het Belgische strafrecht is een gedraging slechts strafbaar indien de dader schuld heeft aan de gedraging. Het is juist omdat de rechtspersoon als zodanig geen «schuld» kan hebben aan een gedraging, dat er een probleem rijst. Kan een rechtspersoon een misdrijf begaan? Kan een rechtspersoon hiervoor worden gestraft?²¹

2° Evolutie in de tijd

13. Deze problematiek vormde reeds een bron van talrijke studies.²²

14. *Het Strafwetboek van 1810* is, net zoals de tijdsgeest van toen, doordrongen van individualisme. Enkel de strafrechtelijke aansprakelijkheid van fysieke personen wordt aangenomen; die van rechtspersonen wordt duidelijk uitgesloten.

15. *Rond de eeuwwisseling* ontstaat hiertegen verzet zowel in de Franse als in de Anglo-Amerikaanse rechtsleer en

rechtspraak. Naast individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid groeit ruimte voor een dergelijke aansprakelijkheid van collectiviteiten. Dit ligt in de lijn van een toenemende «collectieve verantwoordelijkheid» in de maatschappij van deze periode. «Dit optreden als entiteit in het maatschappelijke leven manifesteert zich onafhankelijk van de juridische structuur van de collectiviteit.»²³

16. *In de negentiende en in het begin van de twintigste eeuw* geldt in België het algemeen aanvaard²⁴ principe «*societas delinquere non potest*». De rechtspersoon kan geen misdrijf plegen.²⁵ R. Hayoit de Termicourt verfijnt (reeds in 1948) dit principe als volgt: «Lorsque dans plusieurs de ses arrêts la Cour a affirmé qu'une société ne peut délinquer, ce qu'elle a voulu souligner c'est que (...) les peines prévues par la Code pénale ne peuvent (...) être appliquées (...) qu'à des personnes physiques.»²⁶ Met andere woorden «Le fait infractif est bien le fait de la société, mais la sanction ne peut s'appliquer qu'à l'organe par lequel elle agit». Ten aanzien van de rechtspersoon worden dus twee basisbegrippen uit het strafrecht van elkaar gescheiden, namelijk «daderschap» en «verantwoordelijkheid».²⁷

17. *Het arrest van het Hof van Cassatie van 17 september 1962* nuanceert de vroegere stelling van het Hof, in die zin dat wordt aanvaard: «*societas delinquere potest sed non puniri*».²⁸ Dit verandert in wezen niets wat de aansprakelijkheid betreft en de bestraffing van de collectiviteit als entiteit.²⁹

De Belgische rechtstoestand terzake kon aldus - tot voor kort - worden samengevat tot drie vuistregels: 1) de rechtspersoon kan een misdrijf plegen; 2) kan daarvoor echter niet worden gestraft; 3) zodat het de handelende - of in het geval van omissiedelicten de nalatende - natuurlijke persoon is die *in concreto* het misdrijf heeft verwerkelijkt, die strafrechtelijk dient te worden vervolgd.³⁰

²³ COLAES, J., *l.c.*, 2296, nr. 1.

²⁴ Het betreft een ongeschreven regel. Bepaalde auteurs verwijzen echter naar art. 39 van het Strafwetboek, dat het individuele karakter van de straf verwoordt (DERUYCK, F., «Over de problematiek van de rechtspersonen (en ermee gelijkgestelde groeperingen) in het strafrecht naar Belgisch en Duits recht: de administratieve weg?», *R.W.*, 1991-92, 1251 en 1252).

²⁵ Zie Cass., 5 mei 1902, *Pas.*, 1902, I, 231 en 26 februari 1934, *Pas.*, 1934, I, 180.

²⁶ Zie zijn conclusie bij het cassatiearrest van 16 december 1948, *J.T.*, 1949, 150.

²⁷ DERUYCK, F., «Over de toerekening van door rechtspersonen gepleegde misdrijven», *T.M.R.*, 1992, 20. Zie ook FAURE, M., *De strafrechtelijke toerekening van milieudelicten*, Antwerpen-Apeldoorn, Maklu uitgevers, 1992, 18, nr. 6.

²⁸ Cass., 17 september 1962, *Pas.*, 1963, I, 62.

²⁹ COLAES, J., *l.c.*, 2296-2297, nr. 2; ROEF, D., «De strafrechtelijke aansprakelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen voor milieuverontreiniging», *T.M.R.*, 1997, 88.

³⁰ HANNEQUAERT, Y., «Imputabilité pénale et dommages survenus aux personnes et aux biens à l'occasion des activités de l'entreprise», *R.D.P.*, 1968-69, 425-426, met verdere verwijzingen naar de rechtspraak; DERUYCK, F., «Over de problematiek van rechtspersonen (en ermee gelijkgestelde groeperingen) in het strafrecht naar

¹⁹ MAST, A. e.a., *o.c.*, 73, nr. 61. Op te merken valt dat in het handelsrecht in elk geval een ongelijke behandeling plaatsvindt van privaatrechtelijke en publiekrechtelijke ondernemingen. In de rechtsleer bestaat een tendens om publiekrechtelijke ondernemingen die aan het economische leven deelnemen op dezelfde voet te behandelen als privaatrechtelijke.

²⁰ COLAES, J., «De onderneming: een uitdaging voor het recht.», *R.W.*, 1979-80, II, 2307, nr. 10.

²¹ DE KETELAERE, M., uiteenzetting van 23 november 1998, 21.

²² MATTHYS, J., «Een dwingende noodzaak: het systematiseren en het opbouwen van een zelfstandig gestructureerd economisch strafrecht en strafprocesrecht.», *R.W.*, 1975-76, 388, nr. 22; COLAES, J., *l.c.*, 2295, nr. 1. Beide auteurs verwijzen naar het eerste rechtscongres over de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen dat dateert van 1929.

Deze stelling wordt echter op verschillende wijzen uitgehouden. Men tracht via allerhande technieken (met name via andere dan strafrechtelijke sancties: administratiefrechtelijke, civielrechtelijke en disciplinaire sancties) de naleving van rechtsnormen af te dwingen van collectiviteiten. De efficiëntie hiervan komt echter in het gedrang door een gebrek aan eenvormigheid inzake sanctietechnieken. Bovendien maakt men gebruik van andere technieken dan de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de collectiviteiten zelf, zodat de vrees bestaat dat fundamentele beginselen inzake strafrecht in het gedrang komen.³¹

18. *De wet van 4 mei 1999* tot invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen bracht grote veranderingen met zich mee. Hierna, wordt onder C. en D. nader op deze wet ingegaan.

3° De problematiek van de toerekening³²

19. Wanneer de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen ontbreekt, zal een misdrijf dus binnen de rechtspersoon moeten worden toegerekend aan een natuurlijke persoon die *de facto* namens de rechtspersoon is opgetreden. We hebben hier te maken met de moeilijke problematiek van de toerekening.³³

De verdeling van de beslissingbevoegdheden in de hedendaagse vennootschappen is namelijk voor buitenstaanders vaak ondoorzichtig en complex. Bovendien worden beslissingen meestal genomen door collectieve organen (zoals de raad van bestuur). Dit alles bemoeilijkt de individuele toerekening.³⁴

De verschillende toerekeningsmodellen worden hierna kort besproken. Wel dient nog te worden opgemerkt dat een nagenoeg automatische toerekening naar een persoon die «op papier» een bepaalde hoedanigheid bezit, door het Hof van Cassatie wordt verworpen. Het is de rechter die moet bepalen wie namens de rechtspersoon *de facto* is opgetre-

den en aan wie het milieudelict moet worden toegerekend.³⁵

a) Materiële toerekening

20. Bij de materiële toerekening wordt het feit toegerekend aan de persoon die materialiter de handeling heeft gesteld.³⁶ Meestal is het misdrijf toerekenbaar aan de persoon die de wederrechtelijke handeling heeft gesteld: «Le fait désigne l'agent».³⁷ In het strafrecht is de materiële toerekening aldus de regel. Inzake *milieudelicten*, gepleegd in de schoot van een onderneming, kent de materiële toerekening weinig toepassing. Reeds in 1931 stelde het Hof van Cassatie in een milieustrafzaak dat de rechter een strafbaar feit kan toerekenen aan een natuurlijke persoon die het materiële feit niet heeft gepleegd.³⁸

b) Wettelijke toerekening

21. In dat geval legt de wetgever zelf, op voorhand, vast op wie de strafrechtelijke aansprakelijkheid rust. Het is niet langer het feit dat de dader aanduidt, maar wel de wet.³⁹ In tegenstelling tot het sociaal strafrecht en het economisch strafrecht, kent het *milieustrafrecht* geen constructies waarbij in bijzondere milieuwetten uitdrukkelijk wordt bepaald dat alleen personen met een bepaalde hoedanigheid de strafrechtelijke verantwoordelijkheid voor een milieudelict dragen.⁴⁰

Deze wettelijke toerekening is trouwens in strijd met het schuldbeginzel (zie hierboven).⁴¹ Zo heeft het Arbitragehof trouwens duidelijk bevestigd dat ook de aanwijzing van een «verantwoordelijke persoon» in de wet op de giftige afval en in het (oude) Afvalstoffendecreet geenszins neerkomt op een wettelijke toerekening van strafrechtelijke aansprakelijkheid.⁴² «De Swaef noemt het een 'fragmentarisch lapmiddel' en pleit veeleer voor het onverkort invoeren van een strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon zelf. Ook Bosly en Dupont en Verstraeten tonen weinig enthousiasme voor een dergelijke constructie van wettelijke toerekening».⁴³

22. Er dient ook te worden opgemerkt dat de wettelijke toerekening geenszins een onweerlegbaar vermoeden van fout meebrengt. Het betreft een «bevestiging van aansprakelijkheid», die berust op de wil van de wetgever om de per-

Belgisch en Duits recht: een administratieve weg?», *R.W.*, 1991-92, 1252.

³¹ COLAES, J., *l.c.*, 2297.

³² Zie voor een volledige uiteenzetting van deze problematiek: FAURE, M., *o.c.*, 151 p. Zie ook BEVERNAGE, C., «Casus: evalueer de gevolgen van deze aansprakelijkheid in het sociaal recht», naar aanleiding van de studiedag over de wet van 4 mei 1999 georganiseerd door EFE Belgium te Brussel op 15 juni 1999, 3-5; ROEF, A., «Strafrechtelijke verantwoordelijkheid bij milieudelicten: inleiding en positioneel onderzoek», *Memoralis Lexicon Strafrecht Strafvordering en bijzondere wetten*, Postal Memorialis leefmilieu en ruimtelijke ordening, Kluwer Editorial, 1996, 195-203.

³³ Zie: LEGROS, R., «Imputabilité pénale et entreprise économique», *R.D.P.*, 1968-69, 372 en 373, waarin «toerekening» wordt gedefinieerd als volgt: het causaal verband tussen de persoon die de handeling stelt en het misdrijf, de juridische (en niet politieke) zoektocht naar wie verantwoordelijk is. Verder wordt beklemtoond dat een onderscheid dient te worden gemaakt tussen «toerekening» en «schuld». Verantwoordelijkheid verwijst in de eerste plaats naar het subjectieve aspect van toerekening, namelijk naar de vraag wie verantwoordelijk is. In een tweede, meer technische betekenis verwijst toerekening naar de mate waarin iemand schuld treft.

³⁴ DERUYCK, F., «Over de toerekening van door rechtspersonen gepleegde misdrijven», *T.M.R.*, 1992, 21.

³⁵ DEKETELAERE, M., *l.c.*, 22.

³⁶ Zie uitgebreider hierover: DELATTE, P., «La question de la responsabilité pénale des personnes morales en droit belge», *R.D.P.*, 1980, 201. Zie ook FAURE, M., *o.c.*, 17, nr. 1.

³⁷ LEGROS, R., «Imputabilité pénale dans l'entreprise économique», *R.D.P.*, 1968-69, 373.

³⁸ Cass., 11 mei 1931, *Pas.*, 1931, I, 165.

³⁹ LEGROS, R., «Imputabilité pénale dans l'entreprise économique», *R.D.P.*, 1968-69, 374.

⁴⁰ Volgens ROEF, A. is er in het milieustrafrecht hoogstens sprake van een aantal indirecte of complementaire wettelijke aanwijzingen (ROEF, A., *l.c.*, 199).

⁴¹ FAURE, M., *o.c.*, 17, nr. 2 en 62, nr. 50.

⁴² DEKETELAERE, M., *l.c.*, uiteenzetting van 23 november 1998, 23.

⁴³ FAURE, M., *o.c.*, 61, nr. 49.

soon aan te duiden die «tot taak heeft een misdrijf te vermijden». Gelet op het feit dat we ons in een schuldstrafrecht bevinden, wat inhoudt dat er geen aansprakelijkheid kan zijn zonder fout, kunnen de personen die zijn aangeduid door de wetgever zich verantwoorden en zullen zij aan een sanctie ontsnappen zo zij geen fout hebben begaan, zo zij een geldige rechtvaardigings- of schulditsluitingsgrond kunnen invoeren.⁴⁴ Het probleem is bovendien dat enkel wie door de wet werd aangeduid, met uitsluiting van alle anderen, strafrechtelijk aansprakelijk kan worden gesteld, zodat het misdrijf vaak onbestraft blijft.⁴⁵

c) Conventionele toerekening

23. Bosly spreekt van de «contractuele toerekening».⁴⁶ Dit mechanisme bestaat erin dat de wet aan haar normadressaat (per hypothese: de rechtspersoon) toelaat dat zij zelf fysieke personen aanduiden aan wie het misdrijf zal worden toegerekend. Zo stelt men vaak vast dat in een goed gestructureerd bedrijf de aansprakelijkheid wordt afgewimpeld of doorgeschoven van de afgevaardigde bestuurder naar een bevoegde ondergeschikte. Nochtans zal ook een zogenaamde conventionele toerekeningsclausule niet onherroepelijk leiden tot de aansprakelijkheid van de ondergeschikte. De contractueel aangeduide natuurlijke persoon - zogenaamd aansprakelijke - heeft immers steeds het recht om aan te tonen dat hij geen fout heeft begaan.⁴⁷ Het *milieurecht* kent wel een aantal gevallen van conventionele toerekening.⁴⁸

24. Er dient echter te worden opgemerkt dat de rechtsleer hierover is verdeeld. H.D. Bosly, J. Colaes en R. Legros zijn eveneens de mening toegedaan dat de contractueel aangeduide natuurlijke persoon het recht heeft aan te tonen dat hij geen fout heeft begaan (door bijvoorbeeld een beroep te doen op een rechtvaardigings- of schulditsluitingsgrond). Indien de contractueel aangeduide persoon daarin slaagt, zijn bovenvermelde auteurs van mening dat de rechter een andere natuurlijke persoon, die niet op contractuele wijze werd aangeduid, als strafrechtelijk verantwoordelijk mag beschouwen. J. D'Haenens en J. Messine stellen daarentegen dat de contractuele keuze verbindend is voor de rechter, die in geen geval een andere dan de contractueel aangeduide natuurlijke persoon als strafrechtelijk verantwoordelijke mag beschouwen.⁴⁹

Gelet op het feit dat het Belgische strafrecht een schuldstrafrecht is, wat moeilijk verenigbaar is met een louter objectieve verantwoordelijkheid, kan enkel de eerste stelling worden onderschreven.

25. In een arrest van het Hof van Beroep van Antwerpen van 24 april 1992 stelt het Hof zich de vraag in welke mate de rechter door de contractuele toerekening is gebonden en

komt het tot de conclusie dat een contractuele toerekening een wettelijke grondslag vereist.⁵⁰

26. In dit kader is het interessant te verwijzen naar het arrest nr. 44 van het Arbitragehof van 23 december 1987.⁵¹ Dit arrest handelde onder andere over de vraag of door art. 61 van het decreet van het Vlaamse Gewest van 2 juli 1981 betreffende het beheer van afvalstoffen⁵² de regelen, die de onderscheiden bevoegdheid bepalen van de Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten, niet werden geschonden. Dit artikel voert namelijk een conventionele toerekening in door te bepalen: «De inrichtingen, die vergunningsplichtig zijn..., zijn ertoe gehouden de natuurlijke persoon aan te wijzen die verantwoordelijk is voor het naleven van de bepalingen vastgesteld door of krachtens dit decreet, en van de voorschriften van de verleende vergunning».

Hier rees de vraag of de contractuele toerekening aanvaardbaar is, omdat art. 11 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980⁵³ de bevoegdheid van de decreetgever, om de niet-naleving van de bepalingen van een decreet strafbaar te stellen, koppelt aan de voorwaarde dat dit overeenkomstig boek I van het Strafwetboek geschiedt. Het Arbitragehof besliste dat, hoewel art. 61 van het decreet is ingevoegd onder de strafbepalingen, dit artikel op zichzelf geen strafrechtelijke verantwoordelijkheid instelt, zodat het de bevoegdheden van de decreetgever niet te buiten gaat. Aldus werd aangenomen dat door de contractuele toerekening geen strafrechtelijke verantwoordelijkheid wordt ingesteld.

Zoals hierboven reeds vermeld, belet niets de rechter een andere natuurlijke persoon dan diegene, die contractueel werd aangeduid, als strafrechtelijke verantwoordelijke te beschouwen. Ten slotte merkt het Hof op dat geen van de beklaagden zich formeel akkoord heeft verklaard met zijn contractuele aanwijzing. In de rechtsleer wordt inderdaad gesteld dat het akkoord van de betrokkene is vereist.

27. Er kan aldus worden besloten dat de weg van de contractuele toerekening op een dood spoor eindigt.⁵⁴ In feite is het niet meer dan een door de wet opgelegde vorm van delegatie die de rechter bij de uiteindelijke toerekening niet bindt.⁵⁵

d) Rechterlijke toerekening

28. Het toerekeningsmodel bij uitstek bij door rechtspersonen gepleegde misdrijven is de rechterlijke toerekening.⁵⁶ Deze techniek geeft aan de rechter de macht om te appreciëren welke persoon in fout is.⁵⁷ Gelet op het vereiste van schuld in ons strafrecht, is het dan ook de rechter die moet onderzoeken welke de concrete rol is geweest van een bepaald individu, dat namens de rechtspersoon is opgetre-

⁵⁰ DERUYCK, F., *ibid.*

⁵¹ Arbitragehof, 23 december 1987, *B.S.*, 27 januari 1988, *T.B.P.*, 1988, 277 en *A.A.*, 1987, 125.

⁵² *B.S.*, 25 juli 1981.

⁵³ *B.S.*, 15 augustus 1980.

⁵⁴ DERUYCK, F., *l.c.*, *T.M.R.*, 1992, 22 en 23.

⁵⁵ FAURE, M., *o.c.*, 65, nr. 53.

⁵⁶ ROEF, A., *l.c.*, 201.

⁵⁷ DELATTE, P., *o.c.*, 201. Zie ook FAURE, M., *o.c.*, 18, nr. 3.

⁴⁴ LEGROS, R., «Imputabilité pénale et entreprise économique», *R.D.P.*, 1968-69, 376 en DELATTE, P., *l.c.*, 203 en 204.

⁴⁵ FAURE, M., *o.c.*, 62, nr. 50.

⁴⁶ FAURE, M., *o.c.*, 18, nr. 3.

⁴⁷ DEKETELAERE, M., *l.c.*, uiteenzetting van 23 november 1998, 22.

⁴⁸ Voor enkele voorbeelden zie ROEF, A., *l.c.*, 200.

⁴⁹ DERUYCK, F., «Over de toerekening van door rechtspersonen gepleegde misdrijven», *T.M.R.*, 1992, 22.

den, in de totstandkoming van het misdrijf gepleegd door die rechtspersoon.⁵⁸ Hier is het dus «le juge qui désigne l'agent».⁵⁹

Men kan hier volgende drie situaties onderscheiden:⁶⁰

- in bepaalde gevallen heeft de rechter de bevoegdheid om te appreciëren of een fout kan worden toegerekend aan een persoon die materialiter niet de handeling - die een misdrijf is - heeft gesteld;

- bij *ommissiedelicten* wordt de verantwoordelijke vervolgd en gestraft om niet te hebben gehandeld conform de wet. Ook hier is het aan de rechter om na te gaan op wie de verplichting rust om te handelen, welke natuurlijke persoon aldus in fout is en aan wie het misdrijf kan worden toegerekend, tenzij natuurlijk de wet - expliciet of impliciet - de persoon aanduidt aan wie de fout moet worden toegerekend (dit is bij *ommissiedelicten* echter eerder zeldzaam);

- *inbreuken gepleegd door rechtspersonen*. Zoals hierboven reeds gesteld, konden rechtspersonen in België tot voor kort niet strafrechtelijk aansprakelijk worden gesteld. Dit had tot gevolg dat de rechter moest oordelen welke fysieke persoon, orgaan of aangestelde, binnen de strafrechtelijke activiteit van de rechtspersoon, aansprakelijk diende te worden gesteld.

Heel wat vrijspraken in milieustrafzaken waren mede te wijten aan het ontbreken van een strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen. Hoewel werd aanvaard dat rechtspersonen misdrijven konden plegen, moest worden nagegaan welke natuurlijke personen voor de rechtspersoon optreden en handelen. Deze personen moesten worden vervolgd. Omdat vaak moeilijk te bewijzen valt dat de betrokken natuurlijke persoon daadwerkelijk schuld heeft aan het door de rechtspersoon gepleegde misdrijf, bleven heel wat milieumisdrijven onvervolgd, minstens ongestraft. Hier kan worden verwezen naar bijvoorbeeld de vrijspraken in de zaken Bayer, Petrochim, Amoco-Fina,... Een ander pijnlijk gevolg was dat het openbaar ministerie een groot aantal verdachten diende te vervolgen om zo op zeker te spelen, waardoor we met «grote milieuzaken» te maken hadden. De rechter moest dan uitmaken wie strafrechtelijk verantwoordelijk kon worden gesteld. Dit is echter een geforceerde benadering.⁶¹

Binnen complexe organisatiestructuren is het vaak niet eenvoudig de strafrechtelijke aansprakelijke natuurlijke personen aan te duiden. Er kan immers worden gesteld dat in de hedendaagse criminaliteit de internationale economische misdadigheid zich steeds meer geraffineerd organiseert⁶² en dat het huidige strafprocesrecht niet voldoende is afgestemd op het materiële milieustrafrecht. Terecht stelt men de vraag hoe de huidige kloof tussen het «verouderde»

strafprocesrecht en het «moderne» milieustrafrecht moet worden gedicht.

De toerekening aan natuurlijke personen is niet gemakkelijk. De rechtspersonen gaan vrijuit. Deze problemen zouden kunnen worden verholpen door het invoeren, in het economisch strafrecht, van de *rechtstreekse strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon zelf*.⁶³ Dit gebeurde in België met de wet van 4 mei 1999. Hieraan ging echter een hele discussie vooraf.

B. Argumenten pro en contra de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen

38. *Allereerst* worden enkele bezwaren omschreven tegen de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen in het algemeen. *Daarna* wordt stilgestaan bij de argumenten tegen de strafrechtelijke aansprakelijkheid van overheden in het algemeen, om *ten slotte* de belangrijkste argumenten tegen de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de Staat te behandelen.

Telkens wordt gepoogd deze argumenten te ontkrachten, om tot het besluit te komen dat er geen bezwaar bestaat tegen het aanvaarden van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van om het even welke rechtspersoon.

1° Argumenten pro en contra de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen in het algemeen

39. *Een van de eerste bezwaren* tegen de invoering van een strafrechtelijke aansprakelijkheid van groeperingen, is dat strafrechtelijke aansprakelijkheid een dader vereist die «weten en willens» heeft gehandeld. Enkel deze dader kan worden vervolgd en bestraft.

Hier moet echter worden opgemerkt dat ondanks het feit dat door zo te redeneren het denken van en over de fysieke persoon wordt getransponeerd naar de collectiviteit, het duidelijk mogelijk is dat een collectiviteit zijn eigen wil uit.

40. *Bovendien* stellen tegenstanders van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van collectiviteiten dat een sanctie tegen deze collectiviteiten ervoor zorgt dat deze haar intimiderings- en preventiefunctie niet kon vervullen. Verscheidene auteurs betwijfelen het stigmatiserend resultaat van een aan een groepering opgelegde sanctie.

Veel mensen voelen zich echter sterk verbonden met «hun» organisatie en identificeren zich ermee. Bovendien kan men zich de vraag stellen of en in hoeverre dit effect moet worden bereikt. Publicatie van veroordelingen leidt tot bewustwording.

2° Argumenten pro en contra de strafrechtelijke aansprakelijkheid van overheden in het algemeen

41. *Een eerste argument* is dat volgens de leer van de scheiding der machten het vervolgen van overheden niet toelaatbaar zou zijn omdat het niet opportuun is dat aan de strafrechter een oordeel wordt gevraagd over de gedragingen van de overheden.

⁶³ Dit belet niet dat tegelijkertijd de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon zou worden aangenomen (MATTHIJS, J., l.c., 388).

⁵⁸ Zo moet uit de feitelijke gedragingen van een natuurlijk persoon en de feitelijke omstandigheden van de zaak kunnen worden afgeleid op welke wijze de rechtspersoon door toedoen van die bepaalde natuurlijke persoon heeft gehandeld (zie Cass., 9 oktober 1984, *Arr. Cass.* 1984-85, 225), zie: DEKETELAERE, M., l.c., uiteenzetting van 23 november 1998, 22. Zie ook LEGROS, R., «Le droit pénal dans l'entreprise», *J.T.T.*, 1977, 173.

⁵⁹ LEGROS, R., «Imputabilité pénale et entreprise économique», *R.D.P.*, 1968-69, 378.

⁶⁰ LEGROS, R., l.c., *R.D.P.*, 1968-69, 378 - 380.

⁶¹ ROEF, D., «Strafrecht versus leefmilieu: van geschiktheid naar ongeschiktheid?», *T.M.R.*, 1995, 471.

⁶² MATTHIJS, J., l.c., 414.

Hiertegen kunnen verschillende argumenten worden aangevoerd.⁶⁴

De *trias politica*-leer, geïnterpreteerd als een scheiding der machten, is een vrijwel verlaten opvatting. Het gaat steeds meer om een systeem van «*checks and balances*», om een evenwicht van de machten. Vanuit dit standpunt lijkt een beoordeling van de gedragingen van publiekrechtelijke rechtspersonen door de rechter eerder aangeraden.

De leer van de scheiding der machten maakt het perfect mogelijk dat ambtsdragers, dus personen in overheidsfunctie, kunnen worden vervolgd en gestraft voor de door hen gepleegde strafbare feiten. Voor ministers is dit expliciet geregeld in art. 103 en 125 van de Grondwet. Indien ministers worden verdacht van een misdrijf, ook wanneer het strafbare feit is gepleegd binnen de uitoefening van hun overheidsfunctie, leidt dit niet tot immuniteit van de ambtsdrager in kwestie, maar wordt voorzien in een bijzondere «*forum privilegiatum*»-procedure. Ook bij de vervolging van individuele ambtsdragers wordt een oordeel van de strafrechter gevraagd over het handelen van de overheden waartoe zij behoren. Het zou dan ook volledig in strijd zijn met het idee van de rechtssovereiniteit en het gelijkheidsbeginsel indien men voor publiekrechtelijke rechtspersonen een strafrechtelijke immuniteit zou willen creëren, terwijl wat de organen van de rechtspersoon betreft, expliciet niet voor immuniteit werd gekozen. Als ambtenaren voor in kwaliteit verrichte strafbare feiten vervolgbaar blijven, is het onbegrijpelijk waarom de overheden waarbinnen deze ambtenaren functioneren, een immuniteit zouden moeten genieten.

Daarbij kan nog worden opgemerkt dat het aantal immuniteiten voor natuurlijke personen naar Belgisch recht uiterst klein is, daarenboven zeer nauwkeurig is geregeld⁶⁵ en bovendien beperkt is in hun werking.⁶⁶

Voorts verhindert de *trias politica* niet dat het overheidsoptreden wordt beoordeeld door de civiele of administratieve rechter. De handelingen van de publiekrechtelijke overheden worden voortdurend getoetst door de administratieve of de burgerlijke rechter, zonder dat de schending van de machtenleer wordt ingeroepen. Er is dan ook geen enkele reden waarom de strafrechter niet over overheidsoptreden zou mogen oordelen.

42. Een *tweede argument* is dat er andere verantwoordingsfora en -mechanismen bestaan.

Dit argument vormt evenmin een afdoende motivering voor een strafrechtelijke immuniteit van overheden.⁶⁷ Niet-strafrechtelijke verantwoordingsfora, zoals controle door

vertegenwoordigende organen of administratieve rechtspraak, hebben nooit verhinderd dat de strafrechter het handelen of nalaten van de ambtsdragers, die optreden binnen de overheden, zelf op hun strafbaarheid mag toetsen. Zo moeten burgemeester en schepenen verantwoording afleggen aan de gemeenteraad. Dit systeem belet niet dat daarnaast ook de strafrechtelijke aansprakelijkheid van in de overheid optredende ambtsdragers mogelijk blijft. Er is dan ook geen enkele reden om aan te nemen dat bij publiekrechtelijke rechtspersonen de aanwezigheid van andere verantwoordingsfora wel de strafrechtelijke aansprakelijkheid zou uitsluiten. Ook op individuele ambtsdragers wordt er controle uitgeoefend via staats- en administratiefrechtelijke wegen. Een voorbeeld hiervan is het politieke verantwoordingsmechanisme bij ministers. Indien de staat bij het sluiten van een overeenkomst frauduleus optreedt, zal de verantwoordelijke minister die terzake de staat vertegenwoordigt daarvoor politieke verantwoording moeten afleggen tegenover het Parlement. Dit belet geenszins dat de minister, indien hem een crimineel feit ten laste kan worden gelegd, ook ter verantwoording kan worden geroepen voor de strafrechter. De minister in kwestie kan zich niet beroepen op het stelsel van parlementaire controle teneinde een strafrechtelijke vervolging te ontwijken.

43. Een *derde argument* contra bestaat erin dat door de strafrechtelijke aansprakelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen het vertrouwen in de overheid zou geschokt raken. Dit argument overtuigt helemaal niet. Men kan integendeel stellen dat het meer schokkend overkomt indien overheden voor het schenden van de eigen rechtsregels niet vervolgd noch gestraft kunnen worden.⁶⁸

44. *Ten vierde* is er het algemeen rechtsbeginsel van de continuïteit van de openbare dienst. Dit beginsel is nauw verbonden met de uitvoeringsimmuniteit.

Aan dit bezwaar kan worden tegemoetgekomen door te bepalen dat de toepassing van bepaalde zware straffen, zoals de onderbewindstelling of de ontbinding, niet op dergelijke rechtspersonen van toepassing zijn.⁶⁹ Of, om het met de woorden van F. Deruyck te zeggen: «het is niet nodig daartoe het paardenmiddel van de strafrechtelijke immuniteit te voorschijn te toveren».

3° Argumenten pro en contra de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de (federale) staat

45. *Allereerst* is er het argument van de identiteit tussen de vervolgende instantie, het openbaar ministerie, en de vervolgde persoon (de staat).

Dit argument is onjuist en ongenueanceerd.⁷⁰ Uit de ondergeschiktheid van het openbaar ministerie aan de minister van Justitie kan geen ondergeschiktheid aan de staat als

⁶⁴ DERUYCK, D., *l.c.*, Milieuaansprakelijkheid van gemeenten, 131 en 132; FAURE, M., en ROEF, D., *l.c.*, 426; ROEF, D., «De strafrechtelijke aansprakelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen voor milieuverontreiniging», *T.M.R.*, 1997, 99. Zie ook VAN STRIEN, A.L.J., *o.c.*, 58.

⁶⁵ De enige absolute en onbeperkte immuniteit betreft de persoon van de Koning (zie art. 88 G.W.). Deze immuniteit is beperkt tot zijn persoon. Zij heeft geen betrekking op zijn familieleden en strekt zich evenmin uit tot zijn ministers.

⁶⁶ De Belgische parlementsleden hebben een deels absolute, maar beperkte, en deels onbeperkte, maar ophefbare immuniteit (zie art. 58 en 59 G.W.).

⁶⁷ FAURE, M. en ROEF, D., *l.c.*, 426; ROEF, D., «De strafrechtelijke aansprakelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen voor milieuverontreiniging», *T.M.R.*, 1997, 99.

⁶⁸ DERUYCK, F., *l.c.*, Milieuaansprakelijkheid van gemeenten, 132, nr. 15; FAURE, M. en ROEF, D., *l.c.*, 426; ROEF, D., *l.c.*, *T.M.R.*, 1997, 99.

⁶⁹ COLAES, J., *l.c.*, 2307 en 2308; ROEF, D., *l.c.*, *T.M.R.*, 1997, 99 en 100.

⁷⁰ DERUYCK, F., *l.c.*, Milieuaansprakelijkheid van gemeenten, 134; FAURE, M. en ROEF, D., *l.c.*, 427; ROEF, D., *l.c.*, *T.M.R.*, 1997, 100.

zodanig worden afgeleid. De ondergeschiktheid betreft enkel de verhouding tussen het openbaar ministerie en het voor Justitie verantwoordelijke departement. In relatie tot de andere departementen blijft het openbaar ministerie volledig onafhankelijk. Bovendien moet worden opgemerkt dat het openbaar ministerie bij het uitoefenen van de strafverordering als onafhankelijk magistraat fungeert. Hoewel, eigenaardig genoeg, hun titel het tegendeel laat vermoeden, zijn de procureurs des Konings geen *gens du Roi*, zelfs geen *gens du loi*, maar *gens du droit*. Het openbaar ministerie vertegenwoordigt in onze rechtsstaat het recht in de staat en de staat in het recht. Het openbaar ministerie moet zich voornamelijk richten op het dienen van de rechtsorde. Het gevolg daarvan is dat de rechtsgemeenschap uiteindelijk enkel is gediend met een openbaar ministerie dat voldoende onafhankelijkheid bezit om de staat die zijn eigen rechtsregels overtreedt, te kunnen vervolgen.

Voorts is het niet zo ongebruikelijk dat de staat, zoals D. Roef stelt, in zijn eigen staart bijt. Men kan daarbij denken aan het vernietigen, door het Arbitragehof, van wetten, decreten of ordonnanties.

46. *Ten tweede* is er het vestzak-broekzak-agument: de staat betaalt de eventuele boete uiteindelijk aan zichzelf.

Ook dit is niet doorslaggevend en eerder simplistisch.⁷¹ Men kan het opleggen van een straf aan de staat niet voorstellen als een aan zichzelf betalende staat. De staat is geen ondeelbare eenheid, maar - als een publiekrechtelijk rechtspersoon - een organisatie bestaande uit complexe en afzonderlijke delen. In de praktijk vormt de boete, die door een bepaald ministerie aan het ministerie van Justitie werd betaald, voor de eerstgenoemde minister wel degelijk een financiële aderlating. De straf zal preventief werken. Daarnaast moet het sanctiepakket van de strafrechter zich niet beperken tot het opleggen van boetes. Men kan ook voor het herstel van schade opteren. Er is ook nog de afkeurende uitstraling van de straf, die zal bijdragen tot een verscherpte democratische controle op de staat, waardoor wordt gezorgd voor een bevestiging van de «*checks and balances*».

48. *Ten slotte* zou de bestraffing van publiekrechtelijke rechtspersonen het onbillijke gevolg hebben dat het uiteindelijk de gemeenschap is die wordt gestraft.

Dit argument houdt een zekere waarheid in, maar is niet eigen aan de strafvervolgning. Hetzelfde doet zich voor bij de burgerrechtelijke veroordeling van publiekrechtelijke overheden. Bovendien draait de gemeenschap, zelfs buiten elke rechterlijke veroordeling, ook op voor de minder efficiënte overheidshandelingen.⁷²

C. De wet van 4 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen

49. De argumenten *pro* hebben het uiteindelijk gehaald van de argumenten *contra*.

50. Zoals hierboven reeds vermeld, werd tijdens de ministerraad van 25 juli 1997 het wetsontwerp tot invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen goedgekeurd. Daarna volgde de parlementaire behandeling en op 22 juni 1999 was het dan zover: de wet van 5 mei 1999 tot invoering van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen werd gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad.

51. De nieuwe wet omvat slechts twintig artikelen.

52. Uit de de lezing van art. 2, vierde lid, van de wet van 4 mei 1999, blijkt dat België - jammer genoeg - de strafrechtelijke aansprakelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen grotendeels (zie verder onder D.4) heeft uitgesloten. Hierboven, onder B.2 en B.3, werd nochtans gepoogd de lezer te overtuigen van het belang dit principe te aanvaarden.

D. De strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen. Een beknopte rechtsvergelijkende studie tussen België - Nederland - Frankrijk

1° Invoering van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen

53. Terwijl in België de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen pas met de wet van 4 mei 1999 werd ingevoerd, is in Nederland de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen reeds geruime tijd een feit. Voor het economisch strafrecht bestond in Nederland al sedert 1950 een strafrechtelijke aansprakelijkheid.⁷³ In 1976 werd in Nederland een algemene strafrechtelijke verantwoordelijkheid van rechtspersonen ingevoerd, terug te vinden in art. 51 van het Nederlandse Strafwetboek.⁷⁴

Het Franse recht kent met de invoering van de nieuwe *Code pénal*, sedert 1 maart 1994 de strafrechtelijke aansprakelijkheid van de rechtspersoon. De tekst vinden we in art. 121-2 van de *Code pénal*.⁷⁵

2° Inlassing in het Strafwetboek

54. In België werd de strafrechtelijke aansprakelijkheid van rechtspersonen ingevoegd in art. 5 van het Strafwetboek. Dit artikel werd opgeheven door art. 2 van de wet van 28 juli 1934 tot aanvulling van de bepalingen op de deelneming aan de bij het Militair Strafwetboek bepaalde misdrijven en tot bestraffing van het openbaar aanzetten en het voeren van systematische propaganda tot het plegen van feiten die de werving van de tucht in het leger in gevaar brengen.⁷⁶ Deze bepaling werd aldus ingelast in hoofdstuk 1, getiteld «Misdrijven», van het eerste boek, getiteld «De misdrijven en de bestraffingen in het algemeen», van het Strafwetboek.

Deze bepaling zou beter ingelast zijn in het hoofdstuk betreffende de strafbare dader, zoals dat in Nederland het ge-

⁷¹ DE RUYCK, F., *Milieuaansprakelijkheid van Gemeenten*, 134; FAURE, M. en ROEF, D., *l.c.*, 427; ROEF, D., *l.c.*, *T.M.R.*, 1977, 100 - 101.

⁷² DE RUYCK, F., *l.c.*, *Milieuaansprakelijkheid van Gemeenten*, 132.

⁷³ Oud art. 15 van de Wet Economische delicten.

⁷⁴ ROEF, D., *l.c.*, *T.M.R.*, 1997, 94.

⁷⁵ ROEF, D., *l.c.*, *T.M.R.*, 1997, 92.

⁷⁶ B.S. 2 augustus 1934.

val is, of in het hoofdstuk betreffende de strafrechtelijke verantwoordelijkheid, zoals dat in *Frankrijk* is.⁷⁷

3° De rechtspersonen

55. In *België* wordt aangenomen dat «iedere rechtspersoon» strafrechtelijk aansprakelijk is.⁷⁸ Zoals hierboven reeds werd gesteld, worden door het derde lid van art. 5 van het Strafwetboek een aantal groeperingen zonder rechtspersoonlijkheid toegevoegd, namelijk de tijdelijke verenigingen en de verenigingen bij wijze van deelneming, de vennootschappen bedoeld in art. 2, derde lid, Vennootschappenwet (de duurzame handelsvennootschappen zonder rechtspersoonlijkheid), de handelsvennootschappen in oprichting en de burgerlijke vennootschappen die niet de vorm van een handelsvennootschap hebben aangenomen.

56. Net zoals in *België*, wordt ook in *Nederland* geopteerd voor de realistische visie dat het niet noodzakelijk moet gaan om een rechtspersoon.

57. In *Frankrijk* daarentegen koos men voor een formalistische regeling waarin het bestaan van de rechtspersoonlijkheid als absoluut vereiste wordt gesteld.⁷⁹

4° De publiekrechtelijke rechtspersonen

58. In de *Belgische* regeling worden door het vierde lid van art. 5 van het Strafwetboek - jammer genoeg - een aantal rechtspersonen, waaronder een groot aantal publiekrechtelijke rechtspersonen, onttrokken aan de regeling van de strafrechtelijke verantwoordelijkheid (zie hierboven). In principe kunnen publiekrechtelijke rechtspersonen strafrechtelijk aansprakelijk worden gesteld. De politieke verantwoordelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen is niet van aard om de strafrechtelijke verantwoordelijkheid ervan te kunnen verhinderen. In tegenstelling tot het *Nederlandse* en het *Franse* systeem (zie onmiddellijk hierna), heeft de *Belgische* wetgever er de voorkeur aan gegeven om de strafrechtelijke immuniteit te laten uitstrekken tot alle publiekrechtelijke rechtspersonen waarvan de leden verkozen zijn.⁸⁰

59. Zowel in *Nederland* als in *Frankrijk* wordt de strafrechtelijke immuniteit daarentegen beperkt tot de Staat: noch de afsplitsing van de Staat, noch bepaalde openbare instellingen delen in deze vervolgingsimmuniteit. Hier kan worden opgemerkt dat in *Nederland* daartoe werd beslist door de Hoge Raad in het Volkelarrest van 25 januari

1994⁸¹, terwijl in *Frankrijk* de immuniteit van de Staat werd ingeschreven in de wet zelf.

Rechtsvergelijkend kan derhalve worden vastgesteld dat zowel *Frankrijk* als *Nederland* het vraagstuk van de strafrechtelijke aansprakelijkheid van publiekrechtelijke rechtspersonen inhoudelijk op ongeveer dezelfde wijze hebben aanpak. De regeling kan als volgt worden samengevat:

- voor de Staat geldt een absolute immuniteit;
- voor lagere overheden is er een gedeeltelijke immuniteit die slechts bestaat wanneer de overheid in kwestie een misdrijf pleegt bij de uitoefening van een typische overheids-taak;
- andere publiekrechtelijke rechtspersonen, zoals openbare instellingen, blijven in beginsel strafrechtelijk verantwoordelijk.⁸²

Een dergelijke exclusieve en algemene immuniteit voor de staat vormt een te grote inbreuk op het gelijkheidsbeginsel. Het algemeen belang kan geen verschil in strafrechtelijk optreden tussen soorten overheden rechtvaardigen en zeker niet tussen het plegen van strafbare feiten.⁸³

Naast deze gelijkenissen tussen het *Nederlandse* en het *Franse* systeem, zijn er ook opmerkelijke verschillen. In het *Nederlandse* recht wordt de vervolgbaarheid van bepaalde publiekrechtelijke rechtspersonen uitgesloten,⁸⁴ terwijl in het *Franse* recht hun strafbaarheid wordt uitgesloten. Voorts wordt in *Nederland* geopteerd voor een buitenwettelijke oplossing, terwijl in *Frankrijk* een wettelijke regeling geldt.⁸⁵

5° De natuurlijke personen

a) 60. In de *Belgische* en *Nederlandse* regeling wordt, in tegenstelling tot de *Franse* regeling, de kring van de natuurlijke personen die de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de rechtspersoon kunnen uitlokken, niet beperkt tot de organen of wettelijke vertegenwoordigers van de rechtspersoon. Dit is een grote verdienste; veel misdrijven worden immers door lagere bedienden gepleegd en bovendien moet de natuurlijke persoon in principe binnen de rechtspersoon kunnen worden geïdentificeerd. Hierboven werden reeds de moeilijkheden beschreven die bij deze toerekening te pas komen (zie A.3).

b) 61. Minder navolging verdient echter het tweede lid van art. 5 van het *Belgische* Strafwetboek, waarin wordt bepaald dat wanneer de rechtspersoon aansprakelijk wordt gesteld wegens de tussenkomst van een geïdentificeerde natuurlijke persoon, de rechtspersoon en de natuurlijke persoon niet voor dezelfde feiten kunnen worden veroordeeld, behalve in geval van een persoonlijke fout die wetens en wilens door deze natuurlijke persoon wordt gepleegd.⁸⁶

⁷⁷ FAURE, M. en SCHWARTZ, K., o.c., 38.

⁷⁸ Het toepassingsgebied is zeer ruim. Het omvat niet alleen publiekrechtelijke, maar ook privaatrechtelijke rechtspersonen, handelsvennootschappen en verenigingen. Voor een gedetailleerde bespreking zie: HAMER, PH., «Quelles sont les personnes morales susceptibles d'être pénalement responsables?», naar aanleiding van de studiedag over de wet van 4 mei 1999 georganiseerd door EFE België te Brussel op 15 juni 1999, 15 p.

⁷⁹ FAURE, M. en SCHWARTZ, K., o.c., 38.

⁸⁰ HAMERS, PH., l.c., 6-7.

⁸¹ Voor een bespreking, zie VAN STRIEN, A.L.J., o.c., 53-54.

⁸² ROEF, D., l.c., T.M.R., 1997, 97.

⁸³ ROEF, D., l.c., T.M.R., 1997, 96.

⁸⁴ VAN STRIEN, A.L.J., o.c., 52-66.

⁸⁵ ROEF, D., l.c., T.M.R., 1997, 97.

⁸⁶ Bij niet-intentionele misdrijven wordt de cumulatie van verantwoordelijkheid van de rechtspersoon en van de geïdentificeerde fysieke persoon die het misdrijf materialiter heeft gepleegd, uitgesloten. De Raad van State heeft - terecht - kritiek geuit op dit art. 5, § 2. Uit de wettekst blijkt niet dat dit principe van de uitsluiting van cumulatie van aansprakelijkheid tussen de rechtspersoon en de

wikkeling van een debat op tegenspraak buiten de aanwezigheid van de rechter mogelijk maken en is niet verenigbaar met de toepassing van wetsbepalingen en rechtsbeginselen die, wegens haar voorwerp, eigen zijn aan de rechtspleging in strafzaken.

2. Om na te gaan of een zaak eerlijk is behandeld in de zin van art. 6 E.V.R.M., moet worden onderzocht of de zaak in haar geheel een eerlijk proces heeft gehad. Aangezien de beklaagden voor de vonnisgerechten vrij de door het openbaar ministerie tegen hen aangebrachte gegevens hebben kunnen tegen spreken, kunnen zij niet beweren dat zij geen recht hebben gehad op een eerlijke behandeling van hun zaak in de zin van art. 6 E.V.R.M.

3. Het vonnisgerecht dat in strafzaken een niet-contradictoire onderzoeksmaatregel beveelt, schendt niet de beginselen van gelijkheid en niet-discriminatie, vervat in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, gelet op het belang en op de complexiteit van het strafproces, op de noodzakelijke spoed waarmee de waarheid moet worden achterhaald en op de noodwendigheden van de beveiliging van de samenleving tegen de misdaad, die vereisen dat bijzondere regelen gelden voor het verloop van het deskundigenonderzoek dat is bevolen door de strafrechter die over een strafvordering uitspraak moet doen.

C. t/ H. e.a.

Gelet op de bestreden arresten, op 21 november 1996, 16 januari 1997 en 27 november 1997 door het Hof van Beroep te Luik gewezen;

...

II. Op de voorziening van 12 december 1997:

A. In zoverre de voorziening gericht is tegen de arresten van 21 november 1996 en 16 januari 1997;

1. In zoverre de voorziening gericht is tegen de beslissingen op de strafvordering:

Over het eerste middel: schending van de artikelen 2, 965, 972, 973, 978, 979 en 980 Ger.W.,

doordat het op 21 november 1996 uitgesproken arrest het hoger beroep aanneemt en de beroepen beslissing wijzigt in zoverre zij een medisch deskundigenonderzoek van de burgerlijke partij P. D. heeft bevolen volgens de vormvereisten van het Gerechtelijk Wetboek, op grond dat «het bewijs in strafzaken wordt geregeld door de bepalingen van het Wetboek van Strafvordering en door de beginselen van de strafrechtspleging; dat het deskundigenonderzoek op niet-contradictoire wijze wordt uitgevoerd, des te meer daar de oplossing van de strafvordering niet mag worden vertraagd»,

terwijl, overeenkomstig art. 2 Ger.W. de in dat wetboek gestelde regels (te dezen de regels die het contradictoir karakter van de procedure van het deskundigenonderzoek waarborgen: de artikelen 965, 972, 973, 978 en 979 Ger.W. van toepassing kunnen zijn op het strafrechtelijk deskundigenonderzoek, behoudens wanneer dat wordt geregeld door niet uitdrukkelijk opgeheven wetsbepalingen of door rechtsbeginselen van de rechtspleging in strafzaken, waarvan de toepassing niet verenigbaar zou zijn met de eerbiediging van het contradictoir karakter; er geen niet uitdrukkelijk opgeheven wetsbepalingen bestaan waarvan de toepassing niet verenigbaar zou zijn met de artikelen 965 e.v. Ger.W. (zie het arrest van het Arbitragehof van 30 april 1997, R.W., 1997-98, 713); overigens, wat betreft de rechtsbeginselen van de rechtspleging in strafzaken, de aard van het strafrecht het

niet toepassen van de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek niet kan verantwoorden, anders zou art. 2 Ger.W. elke betekenis verliezen, aangezien het inzonderheid bepaalt dat de regels die de rechtspleging regelen die voor de burgerlijke rechtscollages *sensu lato* wordt ingesteld, in beginsel de voor andere gerechten ingestelde rechtsplegingen regelen (zie eveneens het voornoemd arrest van het Arbitragehof); uit de voorgaande overwegingen volgt dat het bestreden arrest de regels van art. 2 Ger.W. schendt, alsook de artikelen 965, 972, 973, 978 en 979 Ger.W.);

Overwegende dat de wetgever, gelet op het belang en de complexiteit van de procesvoering in strafzaken, voor die procesvoering speciale regels heeft uitgevaardigd die moeten dienen om snel de waarheid te achterhalen en daarbij de rechten en vrijheden van het vervolgte en geoordeelde individu moeten verenigen met de vereisten van de beveiliging van de maatschappij tegen misdaad;

Overwegende dat daaruit inzonderheid volgt dat het voorwerp zelf van de strafrechtspleging eraan in de weg staat dat het verloop ervan van de wilsautonomie van privé-personen zou afhangen;

Overwegende dat derhalve art. 2 Ger.W. uitsluit dat op de rechtsplegingen voor de strafrechter, wanneer hij uitspraak moet doen over de strafvordering, bepalingen worden toegepast die in dat wetboek ofwel naar het akkoord van de partijen verwijzen ofwel bepaalde gevolgen van hun initiatief doen afhangen ofwel het ambt van de rechter in de leiding van het strafproces aantasten;

Overwegende dat de toepassing van de regelen bepaald bij de artikelen 962 e.v. Ger.W. de ontwikkeling van een debat op tegenspraak buiten de aanwezigheid van de rechter zou mogelijk maken en dus niet verenigbaar is met de toepassing van wetsbepalingen en rechtsbeginselen die wegens haar voorwerp, eigen zijn aan de rechtspleging in strafzaken;

Dat het middel faalt naar recht;

...

Over het derde middel: schending van art. 6 E.V.R.M.,

doordat het bestreden arrest, om de schending van dat artikel af te wijzen, een louter formeel en theoretisch argument hanteert door te verwijzen naar de mogelijkheid van kritiek op een eenzijdig opgesteld deskundigenverslag, en naar de mogelijkheid om de bevindingen en besluiten van de deskundigen te betwisten,

terwijl de beklaagde zijn recht om op de terechtzitting een deskundigenverslag te bekritisieren dat niet op tegenspraak is opgesteld, onmogelijk blijkt te kunnen uitoefenen telkens als de tegenspraak niet later kan gebeuren (bijvoorbeeld verdwijning van gegevens of stukken waarop het verslag berust) of nog wanneer de deskundige verklaart dat hij zich baseert op gegevens van een medisch dossier waaruit hij niets overlegt; overigens hoewel de beklaagde in theorie kritiek mag oefenen op een niet-contradictoir verslag, het duidelijk is dat hij niet over de mogelijkheid beschikt om de burgerlijke partij door zijn medisch adviseur te doen onderzoeken, zodat hem de reële mogelijkheid op doeltreffende kritiek wordt ontnomen, aangezien het verslag zoals dat bestaat vóór kritiek is geuit, alleen in de oorspronkelijke vorm, dus zonder enige kritiek, aan de rechter wordt voorgelegd; daaruit dus een klaarblijkelijke schending volgt van het recht op een eerlijke behandeling van de zaak, als bepaald bij art. 6 E.V.R.M. benevens een discriminatie ten opzichte van de

actoren in een burgerlijk proces, zoals verder zal worden uiteengezet (zie voormeld arrest Arbitragehof):

Overwegende dat om na te gaan of een zaak eerlijk is behandeld in de zin van art. 6.1 E.V.R.M. moet worden onderzocht of de zaak in haar geheel een eerlijk proces heeft gehad; dat de eisers, aangezien zij voor de vonnisgerechten vrij de door het openbaar ministerie tegen hen aangebrachte gegevens hebben kunnen tegenspreken, niet kunnen beweren dat zij geen recht hebben gehad op een eerlijke behandeling van hun zaak in de zin van art. 6 E.V.R.M.;

Overwegende dat eiser te dezen voor de bodemrechter zijn verweermiddelen tegen het deskundigenverslag heeft kunnen aanvoeren en zo nodig een aanvullend deskundigenonderzoek of de aanwijzing van een college van deskundigen heeft kunnen vragen;

Dat het middel niet kan worden aangenomen;

Over het vierde middel: schending van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet,

doordat de bestreden arresten niet-contradictoire onderzoeksmaatregelen bevelen,

terwijl het voornoemd arrest van het Arbitragehof zegt dat er een verschil in behandeling bestaat tussen de partijen voor burgerlijke gerechten en de partijen voor strafgerechten, aangezien het verloop van het door de rechter bevolen deskundigenonderzoek enkel voor eerstgenoemden verplicht een contradictoir karakter vertoont; het Arbitragehof, hoewel het erop wijst dat die verschillende behandeling verband houdt met een objectief criterium dat steunt op de aard van het geadieerde rechtscollege, daarentegen oordeelt dat het litigieuze verschil in behandeling niet redelijkerwijze kan worden verantwoord en besluit: «in die zin geïnterpreteerd dat zij de door de bodemrechter in strafzaken aangestelde deskundige niet zouden verplichten de regels van het contradictoir karakter in acht te nemen, schenden de in de prejudiciële vraag vermelde artikelen 10 en 11 van de Grondwet, afzonderlijk of in samenhang gelezen met art. 6 E.V.R.M.»; het arrest van 21 november 1996 bijgevolg, nu dit het beroepen vonnis wijzigt, onbetwistbaar de beginzelen van gelijkheid en niet-discriminatie vervat in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet miskent:

Overwegende dat de regels van de gelijkheid van de Belgen voor de wet en van niet-discriminatie vervat in de artikelen 10 en 11 van de Grondwet impliceren dat allen die zich in dezelfde toestand bevinden op dezelfde wijze worden behandeld, maar niet uitsluiten dat een onderscheid wordt gemaakt tussen verschillende categorieën van personen, voor zover het onderscheidingscriterium objectief en redelijk kan worden verantwoord; dat het bestaan van een dergelijke verantwoording in het licht van de doelstelling en van de gevolgen van de genomen maatregel moet worden beoordeeld;

Overwegende dat het arrest van 21 november 1996 te dezen, geleid op het belang en op de complexiteit van het strafproces, op de noodzakelijke spoed waarmee de waarheid moet worden achterhaald en op de noodwendigheden van de beveiliging van de samenleving tegen de misdaad, die vereisen dat bijzondere regels gelden voor het verloop van het deskundigenonderzoek dat is bevolen door de strafrechter die over een strafvordering uitspraak moet doen, de in het middel aangewezen grondwettelijke bepalingen niet schendt;

Dat het middel faalt naar recht;

...

NOOT – *Het deskundigenonderzoek in strafzaken: touwtrekken tussen het Arbitragehof en het Hof van Cassatie*

1. Meermaals heeft het Hof van Cassatie geoordeeld dat de partijen in het strafproces niet aan het deskundigenonderzoek kunnen deelnemen, zelfs niet wanneer deze onderzoeksdaad is gericht op de afhandeling van burgerlijke belangen (Cass., 17 november 1987, *Arr.Cass.*, 1987-88, 371; Cass., 1 juni 1988, *Arr.Cass.*, 1987-88, 1273; Cass., 7 februari 1995, *Arr.Cass.*, 1995, 147). Volgens het Hof kunnen de bepalingen over de expertise in burgerlijke zaken (art. 962-991 Ger.W.) niet worden toegepast in strafzaken, omdat deze voorschriften te veel armslag geven aan de partijen. In burgerlijke zaken wordt het proces vooral opgevat als een rechtsstrijd tussen twee autonome partijen, die zelf bewijsmateriaal moeten aanbrengen. De rechter treedt pas op de voorgrond wanneer de partijen er niet in slagen hun conflict onderling te regelen of bewijsincidenten op te lossen. Zo kunnen de partijen in gemeen overleg een deskundige aanstellen (art. 974 Ger.W.) of de opdracht van deze specialist uitbreiden (art. 974 Ger.W.).

In het strafproces hebben de partijen daarentegen weinig in de pap te brokken. Van de strafrechter wordt verwacht ambtshalve alle onderzoeksdaaden te stellen om de waarheid aan het licht te brengen, zonder de partijen actief bij de opsporing te betrekken (R. Declercq, *Beginzelen van strafrechtspleging*, Antwerpen, Kluwer, 1994, 446). Steeds kan de rechter onderzoeksdaaden afschermen van de partijen, mits het proces in zijn geheel voldoende ruimte voor tegenspraak biedt. Deze inquisitoire procesfilosofie komt mooi tot uiting in de organisatie van het deskundigenonderzoek. Aan de strafrechter komt het toe op eigen initiatief een deskundige aan te stellen, zonder vooraf met de partijen te overleggen (F. Hutsebaut, «Het deskundigenonderzoek in strafzaken», in *Strafrecht voor rechtspractici*, Leuven, Acco, 1986, 124, C. Van den Wyngaert, *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Antwerpen, Maklu, 1998, 910). Als technisch raadgever van de rechter moet de deskundige de belangen van elke partij behartigen. Daaruit leidt men af dat de deskundige advies kan uitbrengen, zonder de partijen vooraf te horen (P. Lurquin, *Traité de l'expertise en matière pénale*, Brussel, Bruylant, 1987, 37).

Volgens het Hof van Cassatie hebben het strafproces en de civiele rechtspleging zo weinig met elkaar gemeen dat men niet art. 2 Ger.W. als hefboom kan gebruiken om de regels over de expertise in civiele zaken te veralgemenen. Krachtens deze bepaling zouden de voorschriften van het Gerechtelijk Wetboek ook uitwerking moeten hebben in strafzaken, tenzij die transplantatie van regels afbreuk doet aan essentiële principes van het strafproces (R. Declercq, «Raakvlakken gerechtelijk privaatrecht-strafprocesrecht», *T.P.R.*, 1980, 32-78; P. Van Orshoven, «Tussen laksheid en formalisme. Voor een grondwettige interpretatie van het procesrecht», *R.W.*, 1997-98, 706-713). Zelfs tijdens het onderzoek ter terechtzitting zou het geheim karakter van de expertise moeten bewaard blijven (Vb. Cass., 1 juni 1988, *Arr.Cass.*, 1987-88, 1273). Het feit dat de partijen in geen enkele fase van het strafproces kunnen deelnemen aan het deskundigenonderzoek zou bovendien niet in strijd zijn met art. 6 E.V.R.M. Volgens het Hof van Cassatie komt een eerlijk proces tot stand wanneer de partijen de kans hebben het verslag van de deskundige op de terechtzitting te betwisten (Vb.

in de partijen de verrichtingen van de deskundige kunnen beïnvloeden, zonder dat de rechter zijn centrale positie moet prijsgeven?

Bart De Smet
Postdoctoraal Onderzoeker F.W.O.-Vlaanderen
Universiteit Antwerpen (UIA)

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 7 DECEMBER 1998

Voorzitter-rapporteur: de h. Marchal

Openbaar ministerie: de h. Leclercq

Advocaten: mrs. Geinger en Draps

Arbeidsovereenkomst – Dringende reden – Bewijs – Kennisneming van het feit – Termijn – Interne organisatie van de onderneming

De kennisneming van het door de werkgever als dringende reden aangevoerde feit doet de termijn van drie werkdagen voor het geven van ontslag slechts ingaan als het feit ter kennis is gebracht van diegene die in de onderneming bevoegd is om de arbeidsovereenkomst te beëindigen.

Het arrest dat oordeelt dat de bedoelde termijn ingaat vanaf het ogenblik dat het aangevoerde feit als bewezen kan worden beschouwd en dat vereist dat de onderneming derwijze is georganiseerd dat de bevoegde persoon tijdig op de hoogte wordt gebracht zodat hij binnen de aldus gepreciseerde termijn het ontslag ter kennis kan brengen, schendt art. 35 Arbeidsovereenkomstenwet.

N.V. G. t/ S.

Gelet op het bestreden arrest, op 3 september 1997 gewezen door het Arbeidshof te Brussel;

...

Overwegende dat luidens art. 35, derde lid, van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten ontslag om een dringende reden niet meer zonder opzegging of vóór het verstrijken van de termijn mag worden gegeven, wanneer het feit ter rechtvaardiging ervan sedert ten minste drie werkdagen bekend is aan de partij die zich hierop beroept;

Overwegende dat de kennisneming van het door de werkgever als dringende reden aangevoerde feit die termijn slechts doet ingaan, als dat feit ter kennis is gebracht van degene die bevoegd is om de overeenkomst te beëindigen;

Overwegende dat uit de vaststellingen van het arrest blijkt «dat krachtens de statuten van (eiseres), het ontslag van een personeelslid moet worden gegeven door de directeur-zaakvoerder of door een lid van het directiecomité»;

Overwegende dat het arrest, na te hebben herinnerd aan de fasen van het onderzoek dat de diensten van eiseres hadden ingesteld om de aan verweerder verweten feiten te verifiëren, beslist dat «op 2 juni 1992 bij het dossier het bewijs gevoegd werd dat (verweerder) gelogen had, waardoor dat dossier definitief werd afgesloten, en (dat) vanaf die datum bijgevolg elke persoon, die bevoegd was om het ontslag te

geven, over drie werkdagen beschikte om dat ontslag ter kennis te brengen»;

Dat het arrest beslist dat «nochtans, wegens de raadpleging van de juridische dienst, die tot 5 juni duurde, de kennisgeving van het ontslag pas geschiedde op 9 juni 1992, dus buiten de termijn van drie werkdagen, die inging op 2 juni»;

Dat het arrest erop wijst dat «de werkgever die, met het oog op het ontslag van een personeelslid om een dringende reden, bijzondere procedures invoert die niet bedoeld zijn om de verweten feiten te bewijzen en aldus de toepassing van (voornoemd) art. 35, derde lid, in het gedrang brengt, verondersteld wordt dat artikel te hebben geschonden, wanneer de kennisgeving van het ontslag geschiedt buiten de wettelijke termijn die begint te lopen vanaf het ogenblik waarop het bewijs is geleverd, te meer daar de invoering van dergelijke procedures noodzakelijkerwijs onderstelt dat de betrokken diensten en de gemachtigde besluitnemer totaal onafhankelijk van elkaar optreden, wat (eiseres) trouwens te dezen niet eens aanbiedt te bewijzen»;

Overwegende dat het arrest, omdat het de termijn van art. 35, derde lid, van de wet van 3 juli 1978 doet ingaan vanaf het ogenblik dat het door de werkgever als dringende reden aangevoerde feit als bewezen kan worden beschouwd, en omdat het vereist dat de onderneming die de werknemer tewerkstelt derwijze is georganiseerd dat de persoon die bevoegd is om de overeenkomst te beëindigen tijdig op de hoogte wordt gebracht van dat feit, zodat hij het ontslag binnen de aldus gepreciseerde termijn ter kennis kan brengen, voornoemd art. 35, derde lid, schendt.

NOOT – Zie ook: Cass., 24 juni 1996, *Arr. Cass.*, 1996, 639.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 15 APRIL 1999

Voorzitter: mevr. Charlier

Rapporteur: de h. Storck

Openbaar ministerie: de h. De Riemaeker

Advocaat: mr. Draps

Huwelijksvermogensrecht – Vereffening-verdeling – Vergoedingen – Art. 1435 B.W. – Wet van 14 juli 1976 – Overgangrecht – Sommen-schuldvordering

De wet van 14 juli 1976 betreffende de wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten en de huwelijksvermogensstelsels, is onderworpen aan het in art. 2 B.W. neergelegde beginsel dat de nieuwe wet onmiddellijk van toepassing is, niet alleen op toestanden die na haar inwerkingtreding zijn ontstaan, maar ook op de toekomstige gevolgen van de onder de vroegere wet ontstane toestanden die zich voordoen of die voortduren onder toepassing van de nieuwe wet, voor zover die toepassing geen afbreuk doet aan reeds onherroepelijk vastgestelde rechten.

Het nieuwe art. 1435 B.W., zoals het is vervangen bij voornoemde wet van 14 juli 1976, wegens de datum van het feit dat aan de oorsprong eraan ligt, het karakter van een sommen-schuldvordering vóór 28 september 1977 had verkregen; de re-

geling van vóór de wet van 14 juli 1976 blijft hierop van toepassing.

W. t/ R.

Gelet op het bestreden arrest, op 28 mei 1997 gewezen door het Hof van Beroep te Luik;

...
Overwegende dat het arrest vaststelt dat eiser aan het gemeenschappelijk vermogen een vergoeding verschuldigd is; dat hij aanvoert dat het bedrag ervan gelijk is aan de verarming van het vermogen ten gevolge van de lening die de partijen op 4 maart 1958 hebben aangegaan om de opleg te betalen waarmee eiser het litigieuze eigendom heeft kunnen kopen; dat verweerster staande houdt dat het bedrag van die vergoeding geschat moet worden op de waarde of de waardevermeerdering van dat goed dat tijdens het samenleven met gemeenschappelijke gelden kon worden verkregen en verbeterd;

Overwegende dat het arrest, met bevestiging van het beroepen vonnis, beslist dat «met toepassing van (het nieuwe) art. 1435 B.W. de door het vermogen van (eiser) aan de gemeenschap verschuldigde vergoeding gelijk is aan de waardevermeerdering van (eisers) goed ten gevolge van de verarming van het gemeenschappelijk vermogen teneinde dat goed te verkrijgen en te verbeteren;

Overwegende dat het vaststaat dat art. 1435 B.W., zoals het is vervangen bij de wet van 14 juli 1976 betreffende de wederzijdse rechten en verplichtingen van echtgenoten en de huwelijksvermogensstelsels, sinds 28 september 1977 van toepassing is op de partijen;

Overwegende dat, in de regel, een nieuwe wet niet alleen van toepassing is op toestanden die na haar inwerkingtreding ontstaan, maar ook op de toekomstige gevolgen van de onder de vroegere wet ontstane toestanden die zich voordoen of die voortduren onder toepassing van de nieuwe wet, voor zover die toepassing geen afbreuk doet aan reeds onherroepelijk vastgestelde rechten;

Overwegende dat de wet van 14 juli 1976 geen terugwerkende kracht heeft, maar dat zij; zoals het arrest beslist zonder dienaangaande te worden bekritiseerd, onderworpen is aan het in art. 2 B.W. neergelegde beginsel dat de nieuwe wet onmiddellijk van toepassing is;

Overwegende dat, met toepassing van art. 1437 B.W. zoals het bestond vóór de wet van 14 juli 1976, de vergoeding die een som in franken voorafgenomen op de gemeenschappelijke gelden tot voorwerp heeft, een numeriek bepaalde sommen-schuldvordering is die geschat dient te worden, en geen waarde-schuldvordering die aan de schatting door de rechter onderworpen is; dat zij niet hoger mag zijn dan het uitgegeven bedrag;

Dat het nieuwe art. 1435 B.W. geen toepassing kan vinden op een vergoeding, die wegens de datum van het feit dat aan de oorsprong ervan ligt, het karakter van een sommen-schuldvordering vóór 28 september 1977 had verkregen;

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest zegt dat, «wanneer het feit dat aan de oorsprong ligt van de vergoeding, zich voordoet (... bij de overdracht van de waarden naar het gemeenschappelijk vermogen op de datum van de aanschaf en de inrichting van het eigen goed), dat feit een niet onmiddellijk eisbaar en niet te vereffenen recht doet ontstaan, waarvan de

rechtstoestand niet voltooid is en nog in de loop van voltooiing»; dat het daaruit afleidt «dat er een onderscheid dient te worden gemaakt tussen de beoordeling van het feit dat aan de oorsprong ligt van de vergoeding, dat moet gebeuren volgens de wet die van toepassing is op het ogenblik waarop het zich voordoet, en de vaststelling van het bedrag van die vergoeding, die gebeurt volgens de wet die van toepassing is op het tijdstip waarop de vereffeningssrekeningen worden opgemaakt» en derhalve uitsluit dat de datum van de lening van 4 maart 1958 in aanmerking komt voor de vaststelling van het bedrag van de vergoeding die ingevolge die lening verschuldigd is; dat het arrest aldus de aangegeven wetsbepalingen schendt;

...

RAAD VAN STATE

12e KAMER – 16 AUGUSTUS 1999

Voorzitter-rapporteur: de h. Baert

Auditoraat: de h. Vermeire

Advocaten: mrs Desair, Van Raemdonck en Verbeke

Raad van State – Administratief kort geding – Ontvankelijkheid – Uitputting van het georganiseerd administratief beroep – Redelijke termijn – Schorsing bij uiterst dringende noodzakelijkheid

Alleen in laatste aanleg genomen beslissingen zijn vatbaar voor annulatieberoep bij de Raad van State, en dus ook voor schorsing. De omstandigheid dat de wet het bestuur geen termijn oplegt om uitspraak te doen over het beroep, doet daaraan geen afbreuk; op het bestuur rust in elk geval de verplichting zich over het beroep uit te spreken binnen een redelijke termijn.

Dat hoogdringende omstandigheden de procedure bij uiterst dringende noodzakelijkheid verantwoorden, wordt tegengesproken door het eigen handelen van de verzoeker, indien die het risico heeft genomen kostbare tijd te verliezen door een niet-verplicht beroep in te stellen en bovendien het bestuur in het georganiseerd beroep niet meteen heeft aangemaand om zich over het beroep uit te spreken.

B.V.B.A. N.B.M. t/ B.V.B.A. E.B. en Belgische Staat

Arrest nr. 82.102

(...)

Overwegende dat de verwerende partij de ontvankelijkheid van de vordering betwisten, omdat ze is gericht tegen een beslissing in eerste aanleg, die nog vatbaar is voor herziening, gelet op de bij art. 9 van het K.B. van 17 april 1992 georganiseerde administratieve beroepsprocedure; dat een annulatieberoep bij de Raad van State – en bijgevolg een vordering tot schorsing – slechts ontvankelijk is indien het voorwerp van de vordering een beslissing in laatste aanleg is;

Overwegende dat de verzoekende partij verwijst naar het administratief beroep dat zij bij het ministerie van Landbouw heeft ingediend en erkent dat dit beroep nog hangende is; dat zij echter van oordeel is dat, gelet op de uitzonderlijke hoogdringende omstandigheden, namelijk het risico van faillissement, gelet op het feit dat art. 9 van het K.B. van 17 april 1992 geen termijn bepaalt om in beroep uit-

staking van betaling – Nadeel van de boedel – Niet tegenwerpbaar aan de boedel – Voorwaarden

Voor de toepassing van (oud) art. 446 Faillissementswet is vereist dat 1) de schuldeiser op het ogenblik van de ontvangst van de gelden kennis heeft van de staking van betaling van zijn schuldenaar; 2) de betaling de boedel benadeelt; 3) de betaling gebeurt door de schuldenaar. Hierbij doet niet terzake of de betaling vrijwillig door de schuldenaar gebeurt dan wel ingevolge de gedwongen tenuitvoerlegging van een vonnis.

N.V. S.-De C. t/ Faillissement B.V.B.A. V.

Het tijdig en op rechtsgeldige wijze ingesteld hoger beroep betreft het vonnis van de Rechtbank van Koophandel te Gent, derde kamer, van 17 juni 1997.

I. Voorgaanden

Op 31 augustus en op 30 november 1995 factureerde appellante aan B.V.B.A. V. respectievelijk 116.584 frank en 105.438 frank voor de verhuring van een kraan. Betaling bleef uit en appellante ging over tot dagvaarding. Bij vonnis van de rechtbank van koophandel te Brussel van 16 februari 1996 verkreeg zij de veroordeling van V. tot betaling van 258.766 frank, meer interesten en kosten.

Het vonnis werd voor uitvoering verzonden aan een gerechtsdeurwaarder, die na uitvoerend beslag en aanplakking van een verkoopdag, twee afbetalingen ontving, namelijk 59.627 frank op 3 oktober en 41.199 frank op 31 oktober 1996 (netto-bedragen).

V. werd op 15 november 1996 failliet verklaard. Appellante diende een schuldvordering in ten bedrage van 204.641 frank en riep daarbij het voorrecht in, bepaald in art. 20, 12°, van de Hypotheekwet. De curator betwistte het bevoorrecht karakter van deze schuldvordering en vorderde van appellante de terugbetaling van (59.627 + 41.199) 100.826 frank op grond van art. 446 van de Faillissementswet, omdat deze betalingen gebeurden in de verdachte periode.

De stelling van de curator werd volledig gevolgd door de eerste rechter, die de opname beval van appellante in het gewoon passief van het faillissement van de B.V.B.A. V. voor 204.641 frank bij wijze van voorschot; de zaak naar de bijzondere rol verzond met het oog op de eventuele aanvullende opname van appellante; de in de verdachte periode verrichte betalingen nietig en niet tegenwerpbaar aan de massa van het faillissement verklaarde en appellante veroordeelde tot betaling van 100.826 frank, meer de intresten.

Het hoger beroep van appellante is beperkt tot haar veroordeling tot terugbetaling van de ontvangen bedragen aan de curator. Zij is van oordeel dat de voorwaarden voor de toepassing van art. 446 van de Faillissementswet niet vervuld zijn en vordert de afwijzing van de vordering van de curator.

II. Bespreking

Appellante betwist niet dat, zoals door de eerste rechter vooropgesteld, voor de toepassing van art. 446 van de Faillissementswet drie voorwaarden dienen vervuld te zijn: de schuldeiser moet op het ogenblik van de ontvangst van de gelden kennis hebben van de staking van betaling van zijn schuldenaar; de betaling moet de boedel benadelen; de betaling moet gedaan zijn door de schuldenaar, waarbij het on-

verschillig is of deze betaling vrijwillig gebeurde, dan wel ingevolge de gedwongen uitvoering van een vonnis.

Dat aan de eerste twee voorwaarden zou zijn voldaan, wordt door appellante betwist, maar deze betwisting is onterecht.

Uit het niet tegengesproken chronologisch overzicht in de conclusie van de curator kan zonder de minste twijfel worden afgeleid dat appellante, als commercieel bedrijf, zich bewust moet geweest zijn van de staking van betaling van V.

Indien nog kan worden aangenomen dat de omstandigheid dat voor de rechtbank van koophandel te Brussel, V. erkende de door appellante geëiste som verschuldigd te zijn en enkel om uitstel van betaling verzocht, slechts op tijdelijke kasmoeilijkheden wijst en niet noodzakelijk op een toestand van staking van betaling, dan staat de kennis van een dergelijke toestand vast, rekening houdend met:

- het feit dat V. voor een relatief bescheiden som de haar door de rechtbank toegekende betalingsfaciliteiten niet nakwam;
- er na de betekening van het vonnis met bevel tot betaling en een aanmaning door de gerechtsdeurwaarder nog geen betaling volgde;
- ook een uitvoerend beslag op roerend goed zonder gevolg bleef;
- een eerste betaling pas volgde op de aanplakking van een verkoopdag;
- de tweede betaling evenmin spontaan gebeurde, maar ook slechts ingevolge de nieuwe aanplakking van een verkoopdag.

Dit alles speelt zich af in een periode van circa acht maanden (vonnis van de rechtbank van koophandel van 16 februari 1996; tweede betaling op 28 oktober 1996), zodat appellante zich ervan bewust moet geweest zijn dat de betalingsmoeilijkheden van V. niet louter van voorbijgaande aard waren, maar dat zij werkelijk haar betalingen had gestaakt.

Even terecht heeft de eerste rechter geoordeeld dat de boedel werd benadeeld door deze, kort vóór het faillissement gedane betalingen, aangezien appellante, zonder over enig voorrecht te beschikken, bij voorrang op andere schuldeisers werd betaald en hierdoor de gelijkheid tussen de schuldeisers werd verstoord.

De toepassing van art. 446 van de Faillissementswet is weliswaar facultatief, maar onder meer om de hiervoor vermelde reden (de naleving van het principe van de gelijkheid onder de schuldeisers), zijn de uitgevoerde betalingen niet tegenwerpbaar aan de massa.

In dit verband verwijt appellante aan de eerste rechter ten onrechte van wereldvreemdheid. De schuldeiser, die in de hiervoor geschetste omstandigheden betalingen ontvangt, moet zich bewust zijn van het risico van de toepassingen van art. 446 van de Faillissementswet.

...

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

4bis KAMER – 28 JUNI 1999

Voorzitter: de h. Adriaensen

Advocaten: mrs. Janssens loco Demets en Peters loco Vanhoucke

Pand – Pand handelszaak – Rechtspleging – Beslag handelszaak – Aanstelling sekwester

De voorzitter van de rechtbank van koophandel die krachtens art. 4 Handelspandwet kennisneemt van het verzoekschrift tot pandverzilvering, beoordeelt enkel de regelmatigheid van de procedure, zonder dat hij respijtermijnen mag toekennen. Het beslag op de handelszaak geldt als een beslag «sui generis» op alle elementen die er deel van uitmaken. De procedure wordt niet nietig doordat bepaalde van die goederen onder sekwester werden geplaatst.

B.V.B.A. E. t/ N.V. G.

Overwegende dat het oorspronkelijke verzoekschrift ertoe strekte, met toepassing van de wet van 15 oktober 1919 het beslag op de handelszaak van appellante geldig te verklaren en een pandverzilveraar aan te stellen;

Overwegende dat de eerste rechter het beslag geldig heeft verklaard en geïntimeerde heeft gemachtigd het kwestieuze handelsfonds, hetzij in het geheel, hetzij in delen, zo mogelijk uit de hand, zo niet openbaar, te laten verkopen door tussenkomst van gerechtsdeurwaarder G. Labeau;

Overwegende dat het hoger beroep strekt tot de vernietiging van de beschikking; dat appellante laat gelden dat, nu het beslagexploot nietig is, daar een aantal voertuigen werden verplaatst en vooraf een sekwester werd aangesteld, noodzakelijkerwijze de pandverzilveringsprocedure nietig is; dat de houding van geïntimeerde getuigt van rechtsmisbruik, nu er onderhandelingen werden gevoerd en de opeising ontijdig gebeurde;

Overwegende dat de kredietopzegging van 30 september 1998 per exploit van gerechtsdeurwaarder G. Labeau aan appellante werd betekend op 28 oktober 1998;

Overwegende dat op 28 oktober 1998 op verzoek van geïntimeerde door het ambt van gerechtsdeurwaarder G. Labeau te Antwerpen een inmorastelling met beslag op het handelsfonds aan appellante werd betekend; dat tegelijkertijd al de aanwezige tweedehands voertuigen door tussenkomst van de takeldienst N.V. D. werden overgebracht naar de standplaats te Antwerpen-Hoboken, om aldaar in bewaring te blijven tot verdere beschikking in rechte; dat bij exploit van 29 oktober 1998 de beschikking tot aanstelling van een sekwester over de in beslag genomen voertuigen werd betekend;

Overwegende dat op 30 oktober 1998 het verzoekschrift om machtiging tot pandverzilvering over te gaan werd betekend en bij exploit van 21 december 1998 kennisgeving werd gedaan van de beschikking van de voorzitter van de Rechtbank van Koophandel te Antwerpen tot pandverzilvering;

Overwegende dat de voorzitter van de rechtbank van koophandel enkel zijn bevoegdheid kan onderzoeken, de regelmatigheid van de procedure, alsmede van de vestiging van het pand; dat hij enkel de wijze bepaalt waarop dit kan worden gerealiseerd, zonder dat hij hierbij aan de schuldenaar een termijn van respijt kan toekennen;

Overwegende dat trouwens het enkele feit van verplaatsing en van aanstelling van een sekwester geen consequenties heeft op onderhavige procedure en niet leidt tot de nietigheid van het beslag; dat hier eveneens het principe «pas de nullité sans texte» geldt wat proceshandelingen betreft;

Overwegende ten overvloede dat luidens art. 11 van de wet van 25 oktober 1919 betreffende het in pand geven van de handelszaak enkel bij een pand op de handelszaak de noodzaak van een voorafgaand beslag is voorgeschreven op alle elementen die de in pand gegeven handelszaak vormen; dat

wordt aangenomen dat dit een beslag «sui generis» op de handelszaak in haar geheel is; dat, hoewel hij die de handelszaak in pand heeft gegeven krachtens art. 8 van de Wet Inpandgeving Handelszaak, door het feit zelf van de inpandgeving, tot bewaarder van de bestanddelen van het pand is aangesteld, niets belet dat een derde na inbeslagneming als sekwester zou worden aangesteld; dat die mogelijkheid zelfs facultatief niet uitgesloten is in art. 11, 111 van de Wet Inpandgeving Handelszaak; dat de regelen voor het beslag op roerende goederen niet onverkort van toepassing zijn;

Overwegende dat door het beslag aan de schuldenaar-pandgever immers de beschikkingsbevoegdheid wordt ontnomen; dat door het beslag de pandgever onbevoegd wordt om nog over de handelszaak te beschikken ten nadele van de pandhouder;

dat de pandgever wordt beschouwd als een sekwester die de handelszaak onder zich houdt in het belang van de pandhouder; dat in het geval er een ernstig risico bestaat dat de goederen zouden worden ontdragen of beschadigd, evenwel een derde als sekwester kan worden aangesteld met eventuele verplaatsing ervan tot gevolg;

Overwegende dat eveneens terecht werd geoordeeld dat een eventuele vordering tot schadevergoeding wegens rechtsmisbruik tot de bevoegdheid van de bodemrechter behoort; dat trouwens het feit dat er onderhandelingen zouden zijn gevoerd op het ogenblik van de pandverzilvering, zuiver beweringen zijn die door niets worden hard gemaakt en niet kunnen worden afgeleid uit de stukken waarvan het Hof vermag kennis te nemen;

...

ARBEIDSHOF TE BRUSSEL

7^e KAMER – 16 SEPTEMBER 1999

Voorzitter: mevr. Van De Velde

Raadsheren in sociale zaken: de hh. Hoebeek en Bonnewijn

Openbaar ministerie: de h. Soetemans

Advocaten: mrs. Bergmans loco Timmerman en Jacobs loco De Ketelaere

Werkloosheid – Wachttuitkering – Toekenningsvoorwaarde – Activiteiten hebben stopgezet in het raam van studie «met volledig leerplan» – Begrip «volledig leerplan» – Toepassing op universitaire derdecyclusoopleiding

Een universitaire derdecyclusoopleiding van één jaar, waarvan evenveel studiepunten zijn toegekend als aan een jaar uit de tweedecyclusoopleiding, vormt een «programma van een studie met volledig leerplan» in de zin van art. 36, § 1, 3° Werkloosheidsbesluit, zodat de jonge werknemer die de activiteiten in het raam van deze studie volgt, geen recht heeft op wachtuitkeringen.

B. t/ R.V.A.

Gelet op de stukken van rechtspleging, inzonderheid:

- het voor eensluidend verklaard afschrift van het bestreden vonnis, op tegenspraak gewezen door de Arbeidsrechtbank te Leuven op 13 januari 1997;
- het verzoekschrift tot hoger beroep, ontvangen ter griffie van het Arbeidshof te Brussel op 14 februari 1997;

...

NOOT – Voor een overzicht van de rechtsleer en de rechtspraak betreffende de werking in de tijd van de artikelen 86 en 87 Wet Landverzekeringsovereenkomst, zie Denoel, N., «Les assurances de responsabilité et la loi du 25 juin 1992», in *Les assurances de responsabilité*, Delvaux, P.-H. e.a. (red.), Brussel, Editions du Jeune Barreau, 1999, 124-133.

VREDEGERECHT TE LEUVEN

5 JULI 1999

Rechter: mevr. Maertens

Advocaten: mrs. Vromans en Vermeire

Voorlopig bewind – 1. Internationaal privaatrecht – Staat van de persoon – Nationale wet – Urgentie – 2. Soortgelijk beschermingsstatuut in Nederlands recht – Bewindvoering

1. Wanneer de te beschermen persoon een vreemde nationaliteit heeft, kan het voorlopig bewind alleen worden georganiseerd voor zover het in overeenstemming is met de staat van de persoon. Krachtens art. 3, derde lid, B.W. moet de nationale wet van de te beschermen persoon onverkort worden toegepast. De Belgische wet kan alleen worden toegepast bij urgentie en voor zover het niet mogelijk is, gelet op deze urgentie, de inhoud van de nationale wet op korte termijn te achterhalen; er kan immers niet worden afgeleid dat de bescherming van goederen de openbare orde raakt of de wetgeving op het voorlopig bewind het karakter van een politiewet heeft.

2. De bewindvoering in het Nederlandse recht biedt een soortgelijke bescherming als het voorlopig bewind, vervat in art. 488bis B.W.

Van P. en Van P. t/ Van V.

Overwegende dat betrokkene van Nederlandse nationaliteit is, zodat het bewind alleen kan worden georganiseerd voor zover het in overeenstemming is met het personeel statuut van de te beschermen persoon; dat de nationale wet van de te beschermen persoon onverkort dient te worden toegepast (art. 3, derde lid, B.W.); dat, anders dan bij de bescherming van de persoon van de geesteszieke, uit de wet van 26 juni 1990 niet kan afgeleid worden dat de bescherming van de goederen de openbare orde raakt of de wet op het voorlopig bewind het karakter van een politiewet heeft, zodat de Belgische wet alleen kan worden toegepast bij urgentie en voor zover het niet mogelijk is, gelet op deze urgentie, de inhoud van de nationale wet op korte termijn te achterhalen (Pintens, W., «Zeven jaar voorlopig bewind over de goederen van meerderjarigen») Senaev, P. (ed.), *Het statuut van de geestestoorden*, Antwerpen, Maklu 1999; Rb. Brussel, 21 februari 1995, *J.T.*, 1995, 387).

Overwegende dat het Nederlandse recht gelijkaardige beschermingsstatuten kent, de «curatele» waarbij de beschermde persoon handelingsonbekwaam wordt en de curator de persoon en het vermogen beschermt en anderzijds het «mentorschap», niet gekend in het Belgische recht ter bescherming van de persoon en de «bewindvoering» met de gelijkaardige bescherming vervat in art. 488bis, B.W., ingevoegd door de wet van 18 juli 1991; dat de Nederlandse wetgeving

die de onderbewindstelling sinds 1 september 1982 heeft geregeld, voor de gevallen waarin curatele te ingrijpend werd ervaren, vervat werd in Titel 19 Boek 1 B.W.; (Van Zeven, *Personen- en familierecht*, titel 19; Asser-De Ruiter-Moltmakers 1992, p. 738 e.v.; Jansen, *Beschermingsbewind*, 's Gravenhage, 1983); dat een dergelijk bewind door de rechter kan worden ingesteld over het gehele of gedeeltelijke vermogen van een persoon, wanneer deze als gevolg van zijn lichamelijke of geestelijke toestand tijdelijk of duurzaam niet in staat is ten volle zijn vermogensrechterlijke belangen zelf behoorlijk waar te nemen; dat deze onderbewindstelling niet tot handelingsonbekwaamheid leidt en also een minder ingrijpende maatregel is dan de curatele, die enkel op grond van de geestelijke toestand van de te beschermen persoon kan worden genomen (Pitlo, A., *Het Nederlands Burgerlijk Wetboek, Personen- en Familierecht*, Gouda Quint, 1993, p. 606 e.v.);

Overwegende dat de rechter vrij is in de wijze waarop hij tewerk wil gaan bij het vormen van een oordeel; wel dient het beginsel van «hoor en wederhoor» in acht te worden genomen en is de rechter volgens art. 895 Rv. verplicht de rechtshabende (betrokkene) en zijn echtgenoot of andere levensgezel op te roepen: andere personen kunnen ingevolge art. 895 jo. 887 Rv. gehoord worden.

Overwegende dat het oordeel of aan het criterium van art. 431 Nederlands B.W. is voldaan uit feitelijke appreciaties bestaat; zo het verzoek tot onderbewindstelling uitgaat van betrokkene zelf, zal de rechter mogen aannemen dat de te beschermen persoon niet in staat is tot behoorlijk vermogensbeheer (Memorie van antwoord p. 1, Nota n.a.v. Eindverslag p. 1, W. Heuff, *W.P.N.R.*, nr. 5468);

Overwegende dat Dr. M. T. in zijn medisch verslag van 14 april 1999 attesteert dat betrokkene lijdt aan depressie en drankzucht, haar gedeeltelijk onbekwaam acht haar goederen te beheren, omdat belangrijke bedragen haar uit de vereffening van de huwelijksgemeenschap zullen worden uitbetaald; dat dr. E., gerechtelijke deskundige arts, voormelde medische verklaring niet onderschrijft en attesteert dat betrokkene behoorlijk functioneert, betrokkene mentaal en fysiek, aandacht goed en bewustzijn helder zijn, zonder aantasting van de geheugenfuncties.

Overwegende dat verzoekers, de kinderen van betrokkene, bij monde van P. en hun raadsman gehoord ter zitting, uiteenzetten dat zij met spijt deze procedure hebben gestart, maar willen voorkomen dat betrokkene ten prooi valt van onbezonnen lieden; dat betrokkene zelf, bijgestaan door haar raadsman, zich aanvankelijk heeft verzet tegen de beschermingsmaatregel, omdat zij na problemen van depressie en alcohol- en medicatieabusos hersteld is en mentaal en fysiek in staat is voor zichzelf op te komen, geen bijstand nodig heeft; dat de levensgezel van betrokkene, V. W., die betrokkene als patiënt in de psychiatrische kliniek te Kortenberg leerde kennen, uiteenzet dat zij een vriendschappelijke relatie hebben, steun hebben aan elkaar, terwijl het geenzins zijn bedoeling is betrokkene te pluimen; dat hijzelf oordeelt dat de beschermingsmaatregel overbodig is; dat de echtgenoot van betrokkene uiteenzet dat deze zaak voor hem zeer pijnlijk is, aangezien hij met betrokkene een zeer hechte band heeft gehad en uiteenzet dat het geenzins zijn bedoeling is betrokkene te schaden of deze procedure aan te wenden in de echtscheidingsprocedure voor een ander doel.

Overwegende dat betrokkene, na uiteenzetting dat deze beschermingsmaatregel slechts slaat op goederenbeheer en niet gaat over wettelijke onbekwaamheid, kan worden beperkt in omvang en steeds kan worden herzien, instemt met een beperkte maatregel ter bescherming van haarzelf in haar aandeel in de huwelijksgemeenschap; dat uit het onderzoek blijkt dat de huwelijksgemeenschap inderdaad uit een ernstig vermogen bestaat, omdat partijen gezamenlijk over een netto-inkomen beschikten van ongeveer 12.500 Euro per maand, de villa in Tervuren ruw geschat wordt op ongeveer 375.000 Euro, er sprake is van obligaties en aandelen en kunstwerken.

Overwegende dat betrokkene het samen met verzoekers eens is dat het aangewezen voorkomt haar te beschermen in haar aandeel in de huwelijksgemeenschap; dat onder bewind gesteld ook kunnen worden de goederen die behoren tot de huwelijksgemeenschap waarin de rechthebbende gehuwd is; dat, hoewel betrokkene enerzijds haar vertrouwen bevestigt in het goede beheer gevoerd door haar echtgenoot en anderzijds vooral begaan is dat later aan de kinderen toekomt wat tot de huwelijksgemeenschap behoort, het aangewezen is een authentieke boedelbeschrijving te bevelen, gezien de hoegrootheid van het vermogen en de gezinstoestand van betrokkene; dat betrokkene het samen met verzoekers eens is dat het beter is een advocaat te belasten en het tenslotte niet aangewezen voorkomt de raadsman van betrokkene te belasten, daar hieruit tegenstellingen kunnen groeien die de vertrouwensrelatie advocaat-cliënt verstoren, zodat het aangewezen voorkomt een advocaat te belasten die vertrouwd is met de werkwijze in dit kanton inzake bewindvoering; dat het in die omstandigheden past, rekening houdende met de gezondheids- en gezinstoestand van betrokkene en het te beheren vermogen, een voorlopige bewindvoerder toe te voegen met een beperkte opdracht: het beheer van het aandeel in het huwelijksvermogen van betrokkene; dat onderbewindstelling in beginsel niet wordt gepubliceerd, zodat het aangewezen voorkomt deze beschikking ter kennis te brengen van de echtgenoot van betrokkene, van verzoekers en hun beide raadsleden inzake, waarna de voorlopige bewindvoerder zal oordelen of verdere publicatie aangewezen is.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Arbitragehof, 13 januari 1999

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – Deskundigenonderzoek – Strafzaken – Opsporingsonderzoek of gerechtelijk onderzoek – Debatten op tegenspraak

Bij arrest van 31 maart 1998 heeft het Hof van Beroep te Brussel de volgende prejudiciële vragen gesteld:

1. «Worden de art. 10 en 11 en van de Grondwet, afzonderlijk of in samenhang gelezen met art. 6 E.V.R.M., geschonden door art. 43, 44 (en voor zover nodig 148) Sv. en art. 962 e.v. Ger.W., indien zij in het licht van art. 2 Ger.W. in die zin worden geïnterpreteerd dat zij de door een onderzoeksrechter in de fase van het onderzoek of door het parket in de fase van het vooronderzoek aangestelde deskun-

dige er niet van ontslaan, voor zover mogelijk en zonder daardoor de behoeften van het onderzoek te schaden, de regels betreffende het contradictoir karakter die zijn vervat in de voormelde artikelen van het Gerechtelijk Wetboek, na te leven?»

2. «Worden de art. 10 en 11 van de Grondwet, afzonderlijk of in samenhang gelezen met art. 6 E.V.R.M., geschonden door de regelen die toepasselijk zijn op het deskundigenonderzoek in strafzaken, inzonderheid de art. 43, 44 (en voor zover nodig 148) Sv. en art. 962 e.v. Ger.W., indien zij in die zin worden geïnterpreteerd dat zij de in strafzaken door het openbaar ministerie of door een onderzoeksrecht aangestelde deskundige nooit zouden verplichten een minimaal contradictoir karakter na te leven bij het vervullen van zijn opdracht, en in die zin dat de beslissing waarbij het deskundigenonderzoek wordt bevolen, op dat vlak niet specifiek zou moeten worden gemotiveerd, noch, op datzelfde vlak, vatbaar zou zijn voor enige latere jurisdictionele toetsing?».

Het Hof heeft de vragen negatief beantwoord op grond van volgende motivering:

«B.1. Het probleem gesteld door de prejudiciële vragen is of de art. 43 en 44 Sv. en de art. 962 e.v. Ger.W., in die zin geïnterpreteerd dat zij de door het openbaar ministerie of de onderzoeksrechter in de loop van het strafrechtelijk vooronderzoek (opsporingsonderzoek) en het gerechtelijk onderzoek aangestelde deskundige niet zouden verplichten de in de voormelde artikelen van het Gerechtelijk Wetboek vervatte regels betreffende het contradictoir karakter na te leven, de art. 10 en 11 van de Grondwet, in samenhang gelezen met art. 6 E.V.R.M., schenden.

«B.2.1. Het deskundigenonderzoek wordt in het Wetboek van Strafvordering slechts behandeld in zoverre het betrekking heeft op de bevoegdheidstoewijzingen aan de procureur des Konings in geval van heterdaad (art. 43 en 44) en die aan de rechter in de politierechtbank (art. 148).

«B.2.2. De rechtspraak is lang van oordeel geweest dat de art. 962 en 991 Ger.W. betreffende het deskundigenonderzoek, waarvan sommige bepalingen eisen dat het op tegenspraak verloopt, niet noodzakelijk moeten worden toegepast op de in strafzaken bevolen deskundigenonderzoeken.

«Krachtens art. 2 Ger.W. zijn evenwel de regels van tegenspraak, vervat in de art. 962 en volgende van dat Wetboek, van toepassing op het deskundigenonderzoek bevolen door een strafrechter in de hoedanigheid van feitenrechter, in zoverre de toepassing ervan bestaanbaar is met de rechtsbeginselen in strafzaken.

«B.3. De verschillen in behandeling waarover het Hof wordt ondervraagd, zijn die welke blijken tussen partijen bij een proces waarbij een deskundigenonderzoek wordt voorgelegd, naargelang dat deskundigenonderzoek is bevolen door de feitenrechter, burgerrechtelijk of strafrechtelijk, enerzijds, of door het openbaar ministerie of de rechter in de loop van het opsporingsonderzoek of het gerechtelijk onderzoek, anderzijds: die twee laatstvermelde gevallen zijn de enige waarvoor het verloop van het deskundigenonderzoek niet noodzakelijk een contradictoir karakter heeft.

«B.4. Het feit dat het deskundigenonderzoek verplicht contradictoir is wanneer de feitenrechter – in burgerlijke of in strafrechtelijke zaken – het heeft bevolen en niet wanneer het is bevolen in het stadium van het opsporingsonder-

zoek of het gerechtelijk onderzoek, houdt een verschil in behandeling in dat verband houdt met een objectief criterium: de al dan niet voorbereidende fase van het proces tijdens welke het deskundigenonderzoek wordt uitgevoerd.

«B.5. Het contradictoire karakter van het deskundigenonderzoek dat door de feitenrechter wordt bevolen, is coherent met de toekenning van datzelfde karakter aan het geheel van de rechtspleging die moet worden gevolgd wanneer de zaak voor die rechter komt. Wanneer het deskundigenonderzoek wordt bevolen door het openbaar ministerie in de loop van het opsporingsonderzoek of door de onderzoeksrechter in de loop van het gerechtelijk onderzoek, dient daarentegen rekening te worden gehouden met het feit dat de wetgever heeft gewild dat de strafrechtspleging in die stadia nog inquisitoriaal zou zijn om, enerzijds, rekening houdende met het vermoeden van onschuld, te vermijden dat personen onnodig in diskrediet worden gebracht en, anderzijds, met het oog op doeltreffendheid, snel te kunnen handelen, zonder de schuldigen op de hoogte te brengen.

«Die doelstellingen zijn van die aard dat de wetgever ze als primordiaal heeft kunnen beschouwen, wat niet belet dat hij, zonder het gelijkheidsbeginsel te schenden, die optie kan mildereren en kan bepalen in welke gevallen en onder welke voorwaarden een deskundigenonderzoek contradictoir moet zijn, zelfs in het stadium van het opsporingsonderzoek of het gerechtelijk onderzoek.

«B.6. Het Hof stelt vast dat de huidige regeling op zich geen schending inhoudt van de regels van een eerlijke behandeling van de zaak. Enerzijds moeten de aan zijn toetsing voorgelegde teksten in die zin worden geïnterpreteerd dat zij toestaan dat, in tegenstelling met wat de formulering van de tweede prejudiciële vraag zou laten veronderstellen, het deskundigenonderzoek op tegenspraak zou worden gevoerd wanneer de magistraat die het beveelt in het stadium van het opsporingsonderzoek of het gerechtelijk onderzoek van oordeel is dat te dezen de tegenspraak geen afbreuk doet aan de in B.5 vermelde doelstellingen. Anderzijds is de feitenrechter in zijn oordeel door geen enkele tekst gebonden door de vaststellingen of conclusies van een deskundigenonderzoek; bij dat oordeel kan hij rekening houden met het al dan niet contradictoire karakter van het deskundigenonderzoek».

(Voorzitter: de h. De Grève – Rapporteurs: de hh. Cerexhe en Boel – Advocaten: mrs. Mahieu loco Crucke, Van Rymenant loco Gooris en Timmermans loco Traest – Arrest nr. 1/99).

NOOT – Zie en vergelijk: Arbitragehof, 24 juni 1998, *R.W.*, 1998-99, 1139; Cass., 24 november 1998, met noot B. De Smet, elders in dit nummer opgenomen; B. De Smet, «De afbrokkeling van het geheim karakter van het deskundigenonderzoek in strafzaken», *R.W.*, 1998-99, 105-110.

Hof van Cassatie (2e Kamer), 23 januari 1998

Wegverkeer – Voorrang – Verkeerstekens – Stopstreep

Op de volgende gronden verwerpt het Hof de voorziening tegen een arrest van het Hof van Beroep te Luik van 3 juni 1996:

«Overwegende dat krachtens art. 76.1 van het Wegverkeersreglement een stopstreep gevormd door een witte doorlopende streep, haaks op de rand van de rijbaan aangebracht, de plaats aanduidt waar de bestuurders moeten stoppen ingevolge een verkeersbord B 5; dat daaruit volgt dat bij ontstentenis van dat bord, alleen de aanwezigheid van een doorlopende witte streep op de rijbaan en van de vermelding STOP op de grond, de weggebruiker die op deze weg rijdt, niet verplicht voorrang te verlenen aan de bestuurder die rijdt op de openbare weg die hij gaat oprijden».

(Voorzitter-rapporteur: mevr. Charlier – Openbaar ministerie: mevr. Liekendaal – Advocaten: mrs. Houtekier en Kirkpatrick – In de zaak: M. en C.V. P. & V. t/ R.).

NOOT – *Over dwarsmarkeringen in het Wegverkeer*

1. Luidens art. 76.1 van het Wegverkeersreglement duidt een stopstreep gevormd door een witte doorlopende streep, haaks op de rand van de rijbaan aangebracht, de plaats aan waar de bestuurders moeten stoppen ingevolge een verkeersbord B 5 of een verkeerslicht. Witte opschriften op de rijbaan mogen de door verkeersborden gegeven aanwijzingen herhalen.

2. Een witte doorlopende streep, haaks op de rand van de rijbaan aangebracht, zelfs vergezeld van een opschrift dat de vermeldingen van een verkeersbord vervangt, verplicht de bestuurders niet om te stoppen en voorrang te verlenen wanneer het bord B 5 noch een verkeerslicht is aangebracht: m.a.w. noch de stopstreep, noch het witte opschrift aangebracht op de rijbaan houden enige wettelijke verplichting om te stoppen in, tenzij een verkeersbord B 5 of een verkeerslicht het wegverkeer regelen.

3. De eiser in cassatie had aangevoerd dat het op de grond aangebrachte woord «stop» een wegmarkering is in de zin van art. 5 van het Wegverkeersreglement en dat het de verbindende kracht van een verkeersteken heeft wanneer het regelmatig is naar vorm, voldoende zichtbaar en overeenkomstig de voorschriften van het Wegverkeersreglement is aangebracht.

De betrokkene werd vermoedelijk misleid door art. 18 van het M.B. van 11 oktober 1976 waarin blijkbaar een onderscheid wordt gemaakt naar gelang van de aanwezigheid van een verkeersbord B 5 of niet.

4. Eiser in cassatie heeft echter uit het oog verloren dat de wegmarkering niet overeenkomstig de voorschriften van het Wegverkeersreglement – want in strijd met art. 76.1 – was aangebracht, zodat het stopverbod geen verbindende kracht had voor de bestuurder die rijdt op de openbare weg die hij gaat oprijden.

Une vérité qui se démontre, se passe d'assentiment.

A. Vandeplass

Hof van Cassatie (1e Kamer), 15 juni 1998

Burgerlijke rechtspleging – Conclusie – Verstek

Op de volgende gronden vernietigt het Hof een arrest van het Arbeidshof te Bergen van 28 oktober 1996:

«Overwegende dat blijkens de vaststellingen van het bestreden arrest eiseres in hoger beroep noch tegenwoordig noch vertegenwoordigd was; dat zij geen conclusie heeft genomen; dat de rechtsdag overeenkomstig art. 747, § 2, Ger.W. is bepaald op de terechtzitting van 12 december 1994; dat het arbeidshof op 9 januari 1995 een arrest op tegenspraak heeft gewezen waarbij het hoger beroep ontvankelijk werd verklaard en de heropening van het debat werd bevolen op 10 april 1995; dat vervolgens het arrest van 8 mei 1995 werd gewezen waarvan moet worden uitgemaakt of het op tegenspraak dan wel bij verstek is gewezen;

«Overwegende dat krachtens art. 747, § 2, Ger.W. de voorzitter de termijnen om conclusie te nemen en de rechtsdag bepaalt; dat de meest gerede partij op de vastgestelde dag een vonnis op tegenspraak kan vorderen;

«Overwegende dat uit die bepaling volgt dat het vonnis, dat wordt gevorderd op de in de beschikking van de voorzitter bepaalde dag, een vonnis op tegenspraak is, maar niet dat de daaropvolgende rechtspleging in haar geheel op tegenspraak is gevoerd;

«Overwegende dat het bestreden arrest, nu het vermeldt dat het arrest van 8 mei 1995 'een arrest op tegenspraak is, zoals het op grond van art. 747, § 2, Ger.W. gewezen arrest van 9 januari 1995 tot heropening van het debat', en nu het beslist dat het verzet van eiseres om die reden niet ontvankelijk is, de in dat onderdeel aangegeven wetsbepalingen schendt».

(Voorzitter: de h. Marchal – Rapporteur: de h. Echement – Openbaar ministerie: de h. Leclercq – Advocaat: mr. T'Kint – In de zaak: D. t/ G.).

Hof van Cassatie (3e Kamer), 1 februari 1999

Belasting – Verkeersbelasting – Verschuldigheid wegens gebruik van een voertuig op de openbare weg – Onweerlegbaar vermoeden van gebruik op de openbare weg zolang het voertuig is ingeschreven in het repertorium van de Dienst van het Wegverkeer – Voertuig bij een ongeval volledig vernield

Een arrest van het Hof van Beroep te Bergen van 3 april 1998 wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat luidens art. 36bis, eerste lid, van het Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen, de bepalingen van art. 6, hoofdstuk III, van genoemd wetboek niet van toepassing zijn op de personenauto's, auto's voor dubbel gebruik, minibussen, motorfietsen zoals deze voertuigen zijn omschreven in de reglementering inzake inschrijving van motorvoertuigen en in zover deze voertuigen voorzien zijn of moeten zijn van een andere nummerplaat dan een in het raam van de bedoelde regeling afgeleverde tijdelijke plaat of «handelaarsplaat»;

«Dat die voertuigen ingevolge art. 36bis, tweede lid, onderworpen zijn aan de bepalingen van art. 36ter van dat wetboek; dat art. 36ter, § 1, bepaalt dat de in art. 36bis bedoelde voertuigen geacht worden op de openbare weg in gebruik te zijn genomen, zolang zij in het repertorium van de Dienst van het Wegverkeer ingeschreven zijn of het moeten zijn;

«Dat die wetsbepaling een onweerlegbaar vermoeden van het gebruik op de openbare weg invoert;

...

«Dat het arrest beslist dat '(verweerder) *in casu* niet als belastingschuldige kan worden aangemerkt, aangezien hij met geschriften bewijst dat het voertuig waarop de belasting betrekking heeft bij een ongeval van 28 januari 1990 volledig werd vernield en dat de beslissing om het wrak te verkopen in juli 1990 is genomen»;

...

«Dat het hof van beroep aldus de in het middel aangegeven wetsbepalingen (art. 3, 4, 6, 36bis en 36ter Wetboek van de met de inkomstenbelastingen gelijkgestelde belastingen) schendt».

(Voorzitter: de h. Marchal – Rapporteur: de h. Mathieu – Openbaar ministerie: de h. Leclercq – In de zaak: Belgische Staat t/ D.).

Arbh. Antwerpen (2e Kamer), 10 december 1998

Arbeidsreglement – Toepassingsgebied – Toepasselijkheid op N.M.B.S. – Tucht sanctie – Geldboete – Wettigheid

Een als tuchtstraf aan een werknemer opgelegde geldboete wordt onwettig verklaard op de volgende gronden:

«Overwegende dat de N.M.B.S. niet ernstig kan betwisten dat de Arbeidsreglementenwet van toepassing is, omdat art. 2, 1°, duidelijk zegt dat de wet van toepassing is op de personen tewerkgesteld in de openbare instellingen die een industriële of commerciële activiteit, zoals de N.M.B.S., uitoefenen;

«Dat de vraag wel kan worden gesteld of op haar een geldige wettelijke afwijking van toepassing is, omdat de wet van 23 juli 1926 tot oprichting van de N.M.B.S. haar het recht geeft een bijzonder statuut voor haar personeel uit te werken;

«Dat, ter uitvoering van deze wet, bij K.B. van 21 maart 1961 aan de raad van beheer de bevoegdheid verleend werd administratieve reglementen en reglementen van interne orde uit te vaardigen, welke gebundeld zijn in het Algemeen Reglement van het Personeel en der Sociale Werken (A.R.P.S.), waaronder de bundels die in deze zaak ter sprake komen;

«Overwegende dat dienaangaande de N.M.B.S. stelt dat het premiestelsel en de regeling van de uniformdracht als analoog dient te worden aangemerkt; dat de regeling en de uitvoering ervan bovendien totstandkomt in een paritair orgaan;

«Dat artikel 3 van de wet van 8 april 1965 tot instelling van de arbeidsreglementen in de mogelijkheid voorziet bepaalde personen van de toepassing van de wet uit te sluiten door 'de Koning, op voorstel van de bevoegde paritaire comités en na advies van de Nationale Arbeidsraad, of, bij ontstentenis van een bevoegd paritair comité, op voorstel van de Nationale Arbeidsraad»;

«Dat de N.M.B.S. geen beroep doet op overgangsbepalingen in deze wet, maar meent dat de reglementen in het raam van de wet van 23 juli 1926 een geldige afwijking uitmaken, zonder een juridische grond dienaangaande aan te tonen;

«Overwegende dat dit standpunt niet kan worden gevolgd, omdat dit zou impliceren dat elke instelling die een stelsel heeft dat afwijkt van de wet van 8 april 1965, aan de toepassing van de wet zou kunnen ontsnappen;

«Dat toen de wetgever op 8 april 1965 de wet uitvaardigde, hij op de hoogte was van de bestaande wetgeving, en door te beslissen dat de wet tot instelling van de arbeidsreglementen van toepassing is op alle openbare instellingen met een industrieel of commercieel doel, enkel aantoonde dat de wet zonder restrictie van toepassing is op de N.M.B.S.;

«Overwegende dat art. 13 van bedoelde wet van 23 juli 1926 bovendien letterlijk bepaalt: 'Aangezien de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen, een zelfstandig nijverheidsbedrijf uitmaakt, is zij aan het gemene recht onderworpen, wat de arbeidsduur en de vrijheid van vereniging betreft';

«Dat het dus nooit de bedoeling van de wetgever is geweest aan de N.M.B.S. de bevoegdheid te geven een volstrekt autonoom sociaal statuut uit te werken;

«Dat de N.M.B.S. derhalve, hetzij zich diende te conformeren aan deze wet, hetzij, conform art. 3, een wettige afwijking diende te krijgen, *quod non*.

«Overwegende dat de N.M.B.S. erkent dat er geen arbeidsreglement voorhanden was in de zin van de artikelen 4 e.v. van de wet, op grond waarvan de geldboete te dezen kon worden opgelegd.»

(Voorzitter: de h. Duys – Raadsheren in sociale zaken: de hh. De Neef en Schryvers – Openbaar ministerie: de h. D'Halleweyn – Advocaten: mrs. Janssens en Descamps – In de zaak: N.M.B.S. t/ V.).

Rb. Kortrijk (7e Kamer), 30 november 1998

Onrechtmatige daad – Aansprakelijkheid – Gebrekkige zaak – Automatische deur van warenhuis – Verkeerd gebruik – Geen gebrek

«1. De vordering betreft de schadelijke gevolgen van een val die eiseres maakte te Ingelmunster op 11 mei 1997 aan de gebouwen van verweerster.

«Toen eiseres het warenhuis verliet, werd de deur automatisch naar buiten geopend. Eenmaal dat de deur terug gesloten was, bleef eiseres stilaan om haar betraande ogen af te vegen. Zij stond binnen de draaicirkel van de deur. Een andere klant deed de deur automatisch openen. De deur raakte eiseres, die ten val kwam.

«Eisers stellen dat verweerster overeenkomstig art. 1384, eerste lid, B.W. kwalitatief aansprakelijk is. Het abnormale kenmerk van de zaak bestaat erin, aldus eisers, dat de deur te snel opeenvolgend en te bruusk weer opendraait.

...

«Verweerster merkt op dat de deur normaal functioneert. Het behoort tot de kenmerken van de deur dat zij zich sluit wanneer eiseres het warenhuis verlaat en zich opent wanneer een andere klant nadert. Eiseres, aldus verweerster, diende zich niet binnen de draaicirkel te bevinden.

«2. De deur *in casu* gaat open om personen door te laten en om zich opnieuw te sluiten. Dat dit hier automatisch gebeurt, verandert niets aan de gevolgen voor eiseres. Wanneer de deur zich sluit, bevindt eiseres zich buiten de draai-

cirkel. De deur sluit zich perfect, eenmaal dat eiseres buiten de cirkel komt, en opent op komst van een andere klant. Hier is voldoende tijd om verder te gaan in plaats van terug te keren. Indien eiseres de deur waarschijnlijk tegen de heup krijgt, bevindt zij zich binnen de draaicirkel van de deur. Indien het nu een gewone, niet-automatische deur betreft, door een aankomende klant – al dan niet vlug – opengeduwde, dan zou eiseres evengoed zijn omgevallen. Indien zij voor een gesloten deur had gestaan, en deze wordt plots opengeduwde, dan zou zij eveneens ten val zijn gekomen. Geen van de hierboven beschreven deuren vertoont een gebrek. Zoals de deur van het warenhuis, zal elk van de deuren eiseres omver duwen door de handeling die zij stelde.

«Terecht wijst verweerster naar het soortgelijke geval waarbij een automatische slagboom op een voertuig terechtkomt. Niet de slagboom was gebrekkig – deze functioneerde normaal – maar het slachtoffer, zoals hier eiseres, maakte een verkeerd gebruik waardoor de schade is kunnen ontstaan (Rb. Brussel, 6 juni 1985, *R.G.A.R.*, 1988, nr. 11321)».

(Voorzitter: de h. Vandendriessche – Advocaten: mrs. Ghekiere en Verhamme – In de zaak: Van C. en D. t/ N.V. M.)

KANTTEKENING

VERSLAG 16DE INTERNATIONAAL CONGRES VAN DE ASSOCIATION INTERNATIONALE DE DROIT PENAL: «THE CRIMINAL JUSTICE SYSTEMS FACING THE CHALLENGE OF ORGANIZED CRIME»

Van 5 tot en met 11 september 1999 hield de *Association Internationale de Droit Pénal* (A.I.D.P.) haar zestiende internationaal congres te Budapest. Het congres had als titel: «The Criminal Justice Systems facing the Challenge of Organized Crime». Voor het eerst in de geschiedenis van de A.I.D.P. concentreerden alle vier secties zich op één en hetzelfde thema, namelijk de georganiseerde criminaliteit. Alle behandelden ze dezelfde vraag: welke wijzigingen moeten er in het desbetreffende onderdeel van het strafrecht (algemeen deel, bijzonder deel, strafprocesrecht en internationaal strafrecht) worden doorgevoerd om de georganiseerde criminaliteit voldoende gewapend te lijf te gaan?

Aan het congres te Budapest waren reeds vier voorbereidende congressen voorafgegaan, één voor elke sectie. Op elk van deze voorbereidende colloquia stelden de algemene rapporteurs ¹ hun rapport voor aan de vergadering. Na een grondig debat werden dan ontwerpresoluties opgesteld. ² Ook de

¹ De algemene rapporteurs waren: Prof. Thomas Weigend (Duitsland) voor de eerste sectie, Prof. Christopher Blakesley (Verenigde Staten) voor de tweede, Prof. Jean Pradel (Frankrijk) voor de derde en Prof. Christine Van den Wyngaert (België) voor de vierde sectie.

² De werkzaamheden van de verschillende secties op hun voorbereidende congressen werden telkens gebundeld in een nummer van de *Revue Internationale de Droit Pénal*. Het congres te Napels (eerste sectie) kreeg zijn weerslag in volume 69 (1997, nr. 3-4), dat te Alexandria (tweede sectie) in volume 69 (1998, nr. 1-2), Guadelajara (derde sectie) in volume 70 (1998, nr. 3-4) en dat te Utrecht

zogenaamde «Jeunes Pénalistes» hadden al in 1997 hun jaarlijkse bijeenkomst te Siracusa aan hetzelfde onderwerp gewijd, en op die bijeenkomst voor elk van de vier secties resoluties ontworpen.³ Het congres te Budapest moest het orgelpunt worden, waarbij elke sectie haar definitieve resoluties zou aannemen. Zo gebeurde ook. Na verschillende dagen van intensief debat slaagden de vier secties erin om tot een akkoord te komen over de inhoud van de resoluties.⁴

Wat opvalt bij het lezen van de aanbevelingen van de verschillende secties, is dat men veel aandacht besteedt aan het respect voor de fundamentele rechten en vrijheden. Zowat elke sectie beklemtoont dat de strijd tegen de georganiseerde criminaliteit niet ten koste mag gaan van de mensenrechten. Aan het recht op een eerlijk proces en het vermoeden van onschuld mag niet worden geraakt.⁵ Ook het recht op privacy mag slechts onder strenge voorwaarden (voorgeschreven bij wet of soortgelijke bron en mits rechterlijk toezicht) worden aangetast. De vierde sectie wil de fundamentele rechten en vrijheden zelfs uitgebreid zien met een recht op internationale *ne bis in idem*-bescherming. Terwijl dit recht in de huidige mensenrechtenverdragen beperkt is tot het nationale niveau, zou de A.I.D.P. graag zien dat ook strafrechtelijke uitspraken gegeven in het buitenland, een *ne bis in idem*-effect zouden hebben in de interne rechtsorde.⁶

Maar niet alleen de mensenrechten kregen een centrale rol in de resoluties, ook de algemene beginselen van het strafrecht werden nog eens beklemtoond. De resoluties vermelden o.m. het beginsel «*in dubio pro reo*», het beginsel «*nulla poena sine lege*», alsook de tweede tak van het legaliteitsbeginsel, «*nullum crimen sine lege*».⁷ Dit laatste beginsel houdt in dat er niet alleen een wet moet zijn die het gedrag (o.m. lidmaatschap van een criminele organisatie) strafbaar stelt, deze wet moet daarenboven strikt en duidelijk zijn.⁸ Die striktheid heeft echter grenzen: de vierde sectie dringt erop aan dat de strafbaarstellingen voldoende soepel

zouden zijn om internationale samenwerking te vergemakkelijken (gelet op het vereiste van dubbele incriminatie).⁹

Naast het respect voor de mensenrechten en de algemene beginselen van strafrecht, dringen sectie één en twee aan op voldoende wetgeving om de georganiseerde criminaliteit te bestrijden. Meer in het bijzonder zouden nationale wetgevingen het lidmaatschap van een criminele organisatie strafbaar moeten stellen.¹⁰ Daarnaast zou ook het witwassen van vermogensvoordelen verkregen uit criminele feiten, als een misdrijf moeten zijn omschreven.¹¹ Ten slotte dringt men ook aan op een goed uitgewerkte regeling voor de confiscatie van dergelijke vermogensvoordelen.¹²

Op het strafprocessuele vlak wordt de wettelijke regeling van de pro-actieve opsporing aangemoedigd. Pro-actieve opsporing moet kunnen, zij het onder strikte voorwaarden (zoals legaliteit, subsidiariteit, proportionaliteit en rechterlijke controle).¹³ Ook het gebruik van spijtoptanten (zgn. «*pentiti*») wordt in de resoluties aan de orde gesteld. Hoewel niet echt aangemoedigd, mogen onder bepaalde voorwaarden *pentiti* strafvermindering genieten (principeel geen straffeloosheid)¹⁴ in ruil voor hun medewerking met het gerecht. Deze voorwaarden zijn eveneens legaliteit (het gebruik van *pentiti* moet bij wet zijn geregeld), proportionaliteit (*pentiti* mogen enkel worden gebruikt bij ernstige misdrijven) en rechterlijk toezicht (de toestemming van een rechter is vereist). Daarenboven mag een eventuele veroordeling niet enkel op de verklaringen van een spijtoptant zijn gebaseerd.¹⁵

Deze laatste voorwaarde vinden we ook terug in de regeling die wordt voorgesteld t.a.v. anonieme getuigen. Het gebruik van zulke getuigen is toegestaan, op voorwaarde dat een veroordeling niet enkel is gebaseerd op de verklaringen van de anonieme getuige alleen. Daarenboven mogen getuigen alleen anoniem blijven wanneer ze kunnen aantonen dat ze effectief gevaar lopen indien hun identiteit zou bekend zijn. Ook dienen de rechten van de verdachte te worden gerespecteerd. Dit houdt in dat de rechter (die de identiteit van de anonieme getuige kent) moet beslissen of de anonieme getuige zijn verklaringen mag afleggen of niet, en dat de verdediging in staat moet worden gesteld om op een afdoende wijze de getuige te ondervragen.¹⁶

Op het gebied van het internationaal strafrecht stelt de vierde sectie de oprichting voor van een internationale «*pre-trial chamber*», bevoegd om bij positieve rechtsmachtconflicten het forum aan te duiden waarin een zaak moet worden berecht. Bij die keuze moeten de belangen van verdachte en

(vierde sectie) in volume 70 (1999, nr. 1-2). In elk van deze nummers werden naast de ontwerpresoluties, ook de rapporten van de algemene rapporteurs alsmede de nationale rapporten, opgenomen.

³ De resoluties van de «Jeunes Pénalistes» werden opgenomen in de *Newsletter* van de A.I.D.P., 1999/1.

⁴ De definitieve versie van de resoluties zal verschijnen in het eerstkomende nummer van de *R.I.D.P.*

⁵ Wat het vermoeden van onschuld betreft, dient te worden gezegd dat, hoewel de derde sectie zelf voorstelde om in bepaalde gevallen een omkering van bewijslast toe te laten, de afsluitende algemene vergadering van de A.I.D.P. te Budapest, met een grote meerderheid dit voorstel heeft verworpen. Dit beklemtoont nog maar eens hoeveel belang de organisatie hecht aan het respecteren van de mensenrechten.

⁶ Zie resolutie B.4 van de vierde sectie. Staten zouden minstens bereid moeten zijn om reeds in het buitenland ondergaane straffen (voor dezelfde feiten of misdrijven) op de nieuwe toe te rekenen, volgens het zgn. *Anrechnungsprinzip* (of «deduction of sentence-principle»).

⁷ Zie resolutie I.3 van de eerste sectie.

⁸ Zie resolutie I.2 van de eerste sectie en resolutie 6.a van de tweede sectie.

⁹ De vierde sectie zou dit vereiste van dubbele incriminatie bij internationale rechtshulp het liefst afgeschaft zien (uitgezonderd voor uitlevering). Wanneer de voorwaarde toch behouden wordt, dienen staten voor bepaalde misdrijven (zoals de omkoping van nationale ambtenaren) de transformatieve interpretatie te hanteren. Zie resolutie D.1 van de vierde sectie.

¹⁰ Zie resolutie 4 van de tweede sectie.

¹¹ Zie resolutie 9 van de tweede sectie.

¹² Zie resoluties III.6 tot en met III.12 van de eerste sectie.

¹³ Zie resolutie 3 van de derde sectie. Zie ook resolutie C.2 van de vierde sectie.

¹⁴ Zie resolutie III.5 van de eerste sectie.

¹⁵ Zie resolutie 8 van de derde sectie.

¹⁶ Zie resolutie 6 van de derde sectie.

slachtoffer doorslaggevend zijn.¹⁷ In de schoot van de vierde sectie werd ook heel wat gediscussieerd over het antwoord op de vraag welke wettelijke voorschriften men dient te volgen bij een rogatoire commissie, die van de verzochte staat (*locus regit actum*) dan wel die van de verzoekende staat (*forum regit actum*). Uiteindelijk koos men om de traditionele *locus regit actum* te behouden, met de nuance echter dat de uitvoerende overheden van de verzochte staat zoveel als mogelijk de wettelijke voorschriften van de verzoekende staat naleven.¹⁸ Om de samenwerking tussen de verschillende staten te vergemakkelijken, dringt de vierde sectie aan op de verdere ontwikkeling van nieuwe technieken (zoals videolinks en «travelling courts»),¹⁹ alsmede op rechtstreekse contacten tussen de gerechtelijke overheden in de verschillende staten.²⁰ Tevens vraagt ze dat zoveel mogelijk staten de bestaande internationale rechtshulpverdragen zouden ratificeren.²¹

Als besluit kan men stellen dat de resoluties van de vier secties een mooie balans vormen tussen enerzijds de bescherming van de fundamentele rechten en vrijheden, en anderzijds de effectieve aanpak van de georganiseerde criminaliteit. De resoluties reiken voldoende middelen aan om de criminele organisaties en hun leden tegen te gaan, zonder daarvoor de mensenrechten op te offeren. De boodschap die in de resoluties vervat ligt, is duidelijk: het doel heiligt niet alle middelen. Strekkingen die de mensenrechten in de strijd tegen de georganiseerde misdaad wilden opzijzetten, vinden in Budapest bot.

Tom ONGENA
Wetenschappelijk medewerker
Universiteit Antwerpen (UIA)
en
Inneke ONSEA
Aspirant FWO,
Universiteit Antwerpen (UIA)

AANGEKONDIGD

ALGEMEEN

D. CASAER, *Wegwijs voor de advocaat-stagiair 1999-2000*, Gent, Mys & Breesch, 272 p., 2450 fr.

Liber Amicorum Jozef Van den Heuvel, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 878 p., 4.990 fr.

P. DE VROEDE en J. GORUS, *Inleiding tot het recht* (zevende herwerkte uitgave), Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 398 p., 1.200 fr.

VRG-Codex 1999-2000, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1.874 p., 4.350 fr.

Code candidature 1999-2000, Diegem, Story-Scientia, 1.212 p., 1.000 fr.

J. LAENENS en R. LE PAGE, *Gerechtigd zakboekje 1999*, Diegem, Kluwer, 668 p., 2.420 fr.

¹⁷ Zie resolutie B.3 van de vierde sectie.

¹⁸ Zie resolutie D.2 van de vierde sectie.

¹⁹ Zie resolutie D.3 van de vierde sectie.

²⁰ Zie resolutie D.1 van de vierde sectie.

²¹ Zie resolutie A.1 en D.6 van de vierde sectie.

L. VAN HEIJNINGEN, *De bevruchtende kus*, Deventer, Tjeenk Willink, 222 p., 29,50 fl.

J. MOORS, *Juridisch woordenboek F/N en N/F* (twee delen en CD-rom), Brugge, Die Keure, tezamen 9.500 fr.

BURGERLIJK RECHT

M. VAN QUICKENBORNE, *Borgtocht* (APR-reeks), Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 518 p., 5.305 fr.

W. NEVEN, *Aannemingszakboekje 1999*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 148 p., 2.490 fr.

R. KASPERSEN, K. STUURMAN, N. VAN DUUREN en E. NEPELENBROEK, *Contracten van Internet-providers: een adequate basis voor zelfregulering?* (ITeR-reeks nr. 21), Deventer, Kluwer, 82 p., 45 fl.

H.C.F. SCHOORDIJK, *Onverschuldigde betaling en ongerechtvaardigde verrijking bij zogenaamde driehoeksverhoudingen*, Deventer, Kluwer, 236 p., 65 fl.

M. DAMBRE, E. DEBRUYNE, B. HUBEAU en J. VANDENBERGHE, *Huurzakboekje 1999*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 324 p., 2.390 fr.

M. DAMBRE, E. DEBRUYNE, B. HUBEAU en J. VANDENBERGHE, *Eigendomszakboekje 1999*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 556 p., 2.390 fr.

E. DIRIX en R. DE CORTE, *Beginnelen van Belgisch Privaatrecht - XII - Zekerheidsrechten*, vierde editie, Diegem, Story-Scientia, 486 p., 6.528 fr.

E. DE WILDE D'ESTMAEL, *Les donations (1989-1998)*, Diegem, Story-Scientia, 84 p., 1.150 fr.

B. TILLEMANS, *Le mandat*, Diegem, Kluwer, 468 p., 4.500 fr.

G. LEVIE, C. LEVIE en F. LEVIE, *Méthode pour la conversion de l'usufruit et le calcul des rentes viagères basée sur les tables de mortalité 1995-1997*, Brussel, Bruylant, 212 p., 3.900 fr.

K.F. HAAK en R. ZWITSER, *Opdracht aan hulppersonen*, Deventer, Gouda Quint, 564 p., 87,50 fl.

T. HARTLIEF, *De vrijheid beschermd*, Deventer, Kluwer, 90 p., 40 fl.

M.A. VAN WIJNGAARDEN, *Hoofdstukken bouwrecht 1*, vijfde druk, Deventer, Tjeenk Willink, 194 p., 72,50 fl.

M.A. VAN WIJNGAARDEN, *Hoofdstukken bouwrecht 2*, vijfde druk, Deventer, Tjeenk Willink, 162 p., 65 fl.

H.C.F. SCHOORDIJK e.a., *Rond de tafel*, De juridische kaders van onderhandelen, Deventer, Kluwer, 126 p., 47,50 fl.

STAATS- EN BESTUURSRECHT

X. GHUYSEN, *Mémento de l'enseignement 1999-2000*, Diegem, Kluwer, 568 p., 2.293 fr.

A. MAST, J. DUJARDIN, M. VAN DAMME en J. VANDE LANOTTE, *Overzicht van het Belgisch administratief recht* (vijftiende druk), Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 1.018 p., 3.975 fr.

A. ALEN en W. DEVROE, *Verzelfstandiging van bestuurszaken in België* (preadvies voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland), Deventer, Tjeenk Willink, 172 p., 42,50 fl.

S. DEPRE, *Les autorisations administratives relatives à l'exercice de certaines professions*, Brussel, Bruylant, 172 p., 1.700 fr.

D. PETERS, *Sturen met ruimtelijke structuren*, Deventer, Tjeenk Willink, 304 p., 62,50 fl.

J. DE RIDDER en N.S.J. KOEMAN, *Naar een hernieuwd ruimtelijk planningsstelsel?*, Deventer, Kluwer, 104 p., 42,50 p.

HANDELS-ECONOMISCH EN FINANCIËEL RECHT

R. BARENTS, *Industriële en intellectuele eigendom*, Deventer, Kluwer, 534 p., 92,50 fl.

S. HUYDECOPER, *Aansprakelijkheid, intermediairs en electronic data interchange* (ITeR-reeks nr. 20), Deventer, Kluwer, 156 p., 59,50 fl.

T. OUDEJAN, *Electronic Highway of Electronic Subway?* (ITeR-reeks nr. 23), Deventer, Kluwer, 112 p., 52,50 fl.

A.F.M. DORRESTEYN en R.H. VANMETKAAR, *De juridische organisatie van de onderneming*, zevende druk, Deventer, Kluwer, 218 p., 65 fl.

C.A.M. VAN DE PAVERD, *De opzegging van distributie-overeenkomsten*, Deventer, Kluwer, 364 p., 65 fl.

C.H.J. VAN LEEUWEN (red.), *Praktijkids artiest & recht 1999*, Deventer, Kluwer, 390 p., 62,50 fl.

M. DAVAGLE, *Mémento des A.S.B.L.* 1999, Diegem, Kluwer, 516 p., 2.800 fr.

R. TIMMERMANS en A. CAUWENBERGH, *De verzekering van flatgebouwen*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 274 p., 2.800 fr.

P. SAERENS, *Le nouveau code des sociétés*, Diegem, Kluwer, 352 p., 1.700 fr.

M. COIPEL (red.), *Recueil annuel de jurisprudence en droit des sociétés commerciales 1999*, Diegem, Kluwer, 316 p., 3.950 fr.

L. CORNELIS e.a., *Tendensen in het bedrijfsrecht - De elektronische handel*, Brussel, Bruylant, 298 p., 2.700 fr.

AEDBF-BELGIUM, *Afgeleide producten* (teksten van het op 1 oktober 1998 organiseerde seminarie), Brussel, Bruylant, 152 p., 1.900 fr.

H.L. HENDRIKSE, *Verzekeringsfraude*, Deventer, Kluwer, 86 p., 40 fl.

L.E.J. KORSTEN en W.A. SINNINGHE DAMSTE, *Memo Mededinging 1999/2000*, Deventer, Kluwer, 310, p., 45 fl.

M.L. LENNARTS, *Concerne aansprakelijkheid*, Deventer, Kluwer, 412 p., 92,50 fl.

P.-J. ENGELN, *Informatieverstrekking door beursgenoteerde vennootschappen*, Antwerpen, Intersentia, 332 p.

M. TISON, *De interne markt voor bank- en beleggingsdiensten*, Antwerpen, Intersentia, 980 p.

M. DE MUYNCK, G. DE NEEF en Chr. AMAND, *Overdracht van ondernemingen*, Brussel, Larcier, 488 p. 5.490 fr.

GERECHTELIJK RECHT

E. GULDIX (red.), *Deskundigenonderzoek in privaatrechtelijke geschillen*, Antwerpen, Intersentia, 238 p.

STRAFRECHT EN STRAFPROCESRECHT

C. FIJNAUT, F. GOOSSENS, F. HUTSEBAUT en D. VAN DAEL, *Het Belgische politiewezen*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 486 p., 3.985 fr.

M. MOERINGS, C.M. PELSER en C.H. BRANTS (red.), *Morele kwesties in het strafrecht*, Deventer, Gouda Quint, 380 p., 65 fl.

H. FRANKEN e.a., *ICT en straftoemeting: de conferentie van 23 april 1998* (ITeR-reeks nr. 22), Deventer, Kluwer, 250 p., 87,50 fl.

H. DE RODE en F. DEMBOUR, *Mémento de la circulation routière 1999*, Diegem, Story-Scientia, 254 p., 2.800 fr.

C.D. SCHAAP, *Heling getoetst*, Deventer, Gouda, Quint, 550 p., 92,50 fl.

P.C. VEGTER, *Behandelen in de gevangenis* (rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van hoogleraar aan de K.U.-Nijmegen), Deventer, Gouda Quint, 58 p., 31,50 fl.

T.L.W. SCHEIRS, *Basiswetteksten inzake strafrecht en strafprocesrecht*, Tweede druk, Antwerpen, Intersentia, 548 p.

J.L. VAN DER NEUT (red.), *Daderschap en deelneming*, vierde druk, Deventer, Gouda Quint, 234 p., 59 fl.

H.-D. BOSLY en D. VANDERMEERSCH, *Droit de la procédure pénale*, Brugge, Die Keure, 838 p., 2.950 fr.

ARBEIDS- EN SOCIALEZEKERHEIDRECHT

W. VAN EECKHOUTTE, *Arbeidsrecht 1999-2000*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 488 p., 1.140 fr.

W. VAN EECKHOUTTE, *Socialezekerheidsrecht 1999-2000*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 388 p., 920 fr.

O. VANACHTER, *Wetgeving arbeidsrecht 1999-2000*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 84 p., 3.900 fr.

N. SYBESMA-KNOL en P.F. VAN DER HEIJDEN, *Rol en betekenis van de rechtsontwikkeling in de ILO*, Deventer, Kluwer, 142 p., 37,50 fl.

O. VANACHTER (red.), *De welzijnswet werknemers - De uitvoeringsbesluiten*, Antwerpen, Intersentia, 284 p.

O. VANACHTER (red.), *Gelijke behandeling en arbeidsverhoudingen*, Antwerpen, Intersentia, 296 p.

FISCAAL RECHT

W. DEFOOR, *De nieuwe fiscale procedure*, Antwerpen, Kluwer Rechtswetenschappen, 168 p., 1.700 fr.

R. DEBLAUWE en P. JANSSENS (red.), *Tweehonderd jaar Frimairewet - De registratie- en successierechten in Vlaanderen, België en Europa* (Bijzonder colloquiumnummer T.F.R.), Brussel, Larcier, 120 p., 2.050 fr.

V. DAUGINET en K. SPAGNOLI (red.), *De nieuwe fiscale procedure*, Kalmthout, Biblo, 172 p.

S. VAN CROMBRUGGE, *Beginnelen van de vennootschapsbelasting*, Kalmthout, Biblo, 190 p.

V. MUL, *Banken en witwassen*, Deventer, Gouda Quint, 322 p., 72,50 fl.

EUROPEES RECHT

R.H. VAN OOI, *De keuze der rechtsgrondslag voor besluiten van de Europese Unie*, Deventer, Kluwer, 484 p., 98,50 fl.

B. HESSEL, *Bouwen aan een stad in Europa*, Deventer, Kluwer, 52 p., 32,50 fl.

Y. LEJEUNE (red.), *De deelname van België aan de voorbereiding en de uitvoering van het Europees recht*, Brussel, Bruylant, 814 p., 5.200 fr.

R.H. LAUWAARS en C.W.A. TIMMERMANS, *Europees recht in kort bespek*, vijfde druk, Deventer, Tjeenk Willink, 392 p., 75 fl.

INTERNATIONAAL PUBLIEKRECHT

A. KLIP en G. SLUITER (red.), *Annotated leading cases of international criminal tribunals*, Antwerpen, Intersentia, 720 p.

BOEKEN

J. KABEL en M. VAN EECCHOUD, *Prijsbepaling van elektronische overheidsinformatie*, Deventer, Kluwer, 1998, 77 p.

Overheidsinstellingen beschikken over grote hoeveelheden informatie. Aan de creatie van deze gegevens hangt uiteraard een kostprijskaartje. Indien anderen gebruik wensen te maken van het informatiepersoneel van een overheid, rijst dan ook de vraag of een overheid kosten mag doorrekenen aan deze gebruikers. Nog verder gaat de vraag of een overheid daarbij zelfs winst mag nastreven.

Dit boek handelt over een dergelijke informatieverstrekking in elektronische vorm en analyseert de problematiek op twee niveaus.

Het eerste deel behandelt de informatierelaties tussen de overheidsinstellingen onderling. Daar blijkt een kloof te gapen tussen de vooropgestelde principes (te vinden in een aantal «aanbevelingen») en de praktijk, die geschetst wordt aan de hand van een aantal case-studies. In de praktijk blijkt het aanrekenen van kosten immers de regel te zijn geworden, terwijl het «wettelijke» kader wenst dat algemene financiële middelen volstaan om de kosten van informatieverstrekking te dekken. De oorzaak voor deze discrepantie tussen theorie en praktijk ligt volgens de auteurs in een aantal tegenstrijdige principes binnen de reglementering zelf.

Het tweede deel heeft het over de informatievoorziening aan burger en bedrijf. Wat wet- en regelgeving betreft, stellen de auteurs vast dat de algemene publicatievoorschriften het niet hebben over elektronische verstrekking. Daaraan wordt echter onmiddellijk de kritische vraag gekoppeld of de overheid bij het nakomen van haar openbaarheidsverplichtingen niet de gangbare moderne technieken dient te gebruiken. Kritische noten sijpelen dan ook tussen de

lijnen door wanneer wordt gesproken over de Nederlandse praktijk waarin de private sector volledig instaat voor de elektronische exploitatie van wet- en regelgeving tegen *marktprijzen*. In tegenstelling tot het *Belgisch Staatsblad*, blijkt de Nederlandse staatscourant niet integraal gratis te raadplegen op het Internet.

Net zoals in België, vormt de *kostprijs* het uitgangspunt bij de verstrekking van *bestuurlijke overheidsinformatie*. Bij de toepassing van de Wet op de Openbaarheid van Bestuur in de digitale wereld worden echter enkele knelpunten gedetecteerd. Volgens de Nederlandse wet mogen immers alleen «bestaande» documenten worden meegedeeld. Informatie in digitaal formaat die nog moet worden gegenereerd, valt daarom volgens de gezagsdragers niet onder de openbaarheidsverrichtingen. Ook digitale kopieën worden door het kabinet van binnenlandse zaken geen warm hart toegedragen. Die techniek zou immers interessante exploitatiemogelijkheden bieden voor het bedrijfsleven, terwijl de overheid zelf alleen de *kostprijs* van het verstrekken kan aanrekenen, volgens de auteurs.

In het boek is zeker niet gekozen voor een invalshoek van (overheids)-*cost-accounting* (al wordt hier en daar ook wel verwezen naar «technisch» jargon, zoals kostencategorieën). Er wordt daarentegen een brede kijk geboden op een aantal knelpunten waarmee een zgn. «bijklussende» overheid kan worden geconfronteerd: vooral de *kostprijsaspecten* uiteraard, maar de gelegenheid werd aangegrepen om verwante problemen te signaleren. Ook wordt duidelijk dat een te verregaande reglementering van het fenomeen in bepaalde gevallen in strijd kan komen met haar eigen uitgangspunten. De lezer wordt dus een interessante blik gegund van de Nederlandse situatie inzake toegankelijkheid en commercialisering van overheidsinformatie.

Jan Goesaert

F. DELPEREE en S. DEPRE, *Le système constitutionnel de Belgique*, Brussel, Larcier, 1998, 342 p. (Overdruk uit de «Répertoire Notarial»).

De inleiding van «Le système constitutionnel de la Belgique» klinkt als een hartekreet en plaatst meteen de auteurs voor een zeer zware opgave: de Belgen kennen noch begrijpen de instellingen van hun land en verontschuldigen dat feit ten onrechte met een verwijzing naar de ingewikkelde aard van het Belgisch staatsstelsel! Het boek hoopt daar verandering in te brengen en richt zich «... tot hen die willen klaar zien» («... à ceux qui veulent voir clair»). De auteurs willen een heldere uiteenzetting geven over de Belgische instellingen: een overzicht dat zo volledig is als mogelijk, zonder de lezer door zijn omvang te ontmoedigen of de verstaanbaarheid aan de volledigheid op te offeren.

Het subsidiariteitsbeginsel en de idee van «grassroots democracy» indachtig, beginnen zij bij de plaatselijke instellingen – die het dichtst bij de mensen staan – en bouwen daarop voort tot en met het niveau waar de Belgische Staat de Europese Unie ontmoet en tot haar ontwikkeling bijdraagt. Zij beperken zich niet tot een droge beschrijving van alle instellingen om beurt, maar bekijken die instellingen ook vanuit hun werking en de functies die zij vervullen. Die aanpak, het benaderen van dezelfde fenomenen vanuit verschillende invalshoeken, maakt dat het boek meer wordt dan een vlug, systematisch overzicht. Zij verhoogt de waarde van het werk, maar maakt het wel wat moeilijker voor de doorsnee-Belg, niet-jurist, «... qui veut voir clair». Het is wel zo dat niet alle moeilijkheden en problemen even diepgaand worden behandeld.

Het boek bevat echter een rijkdom aan recente literatuur – en rechtspraakverwijzingen. Het heeft een zeer uitgebreide inhoudsopgave en trefwoordenlijst die het raadplegen vergemakkelijken en de bruikbaarheid verhogen.

De auteurs en de uitgever hebben een lovenswaardige poging ondernomen om het boek toegankelijk en bruikbaar te maken ook voor de Nederlandstaligen. De inhoudsopgave en de trefwoordenlijst werden in het Nederlands vertaald en opgenomen. Wanneer instellingen in Vlaanderen andere trekken vertonen dan in Brussel of Wallonië, wordt daarvan ook melding gemaakt. Jammer genoeg kan de poging niet geslaagd heten. De Nederlandse trefwoordenlijst beantwoordt niet aan de Franse qua inhoud. Zij bevat bijvoorbeeld

geen trefwoord «Bevoegdheid» met al de afleidingen die daarbij horen, terwijl de Franse lijst, zoals men zou verwachten, «Compétences» vermeldt en negen afleidingen toevoegt. Erger echter is het juridisch en Nederlands taalgebruik van de vertaler. Een «leeneed» is met het Ancien Régime verdwenen, maar het woord wordt gebruikt om de functie-eed van de voorzitters van deelstaatassemblées aan te duiden. «Une collectivité politique à part entière» wordt «Volledig politieke collectiviteit». «Les institutions publiques» wordt «Openbare instellingen» ... Een Nederlandstalige die alleen naar de Nederlandse versie van de inhoudsopgave en de trefwoordenlijst kijkt om zich een mening te vormen over de waarde van het boek, wordt erdoor misleid. Hij zal wellicht besluiten het boek niet te lezen en zo een goed werk over onze instellingen mislopen.

G. Craenen

D. PEEPERKORN, *Het tribunaal van de publieke opinie*, in *PrinsengrachtReeks*, deel 2, Nijmegen, Ars Aequi Libri, 1999, 79 p.

De PrinsengrachtReeks werd in 1995 op initiatief van het Gerechtshof te Amsterdam in het leven geroepen. Ze wil de leden van dit Hof de gelegenheid bieden met hun visie op het rechterlijk werk naar buiten te komen. Onderhavige publicatie is van de hand van D. Peepkorn, raadsheer in het Amsterdamse Hof. Het werk behandelt het vrije debat van partijen in de rechtszaal (een van de oudste vormen van uitingsvrijheid!) vanuit een historisch perspectief. Het boekje schetst de geschiedenis van een Franse magistraat, Malesherbes, die leefde van 1721 tot 1794. Malesherbes was een van de eersten die zich heeft ingezet voor de vrijheid van meningsuiting, meer in het bijzonder de vrijheid van drukpers. Hij liet zich in zijn strijd inspireren door het vrije debat van partijen ter zitting, en zag dat als een allegorie van het ideale maatschappelijke debat. Dat Malesherbes als hoofdpersoon werd gekozen, is vooral interessant, omdat hij tevens sinds 1750 de functie van *Directeur de la Librairie* vervulde, en als zodanig aan het hoofd van de censuur stond.

Het verhaal schetst de lotgevallen van Malesherbes, die in zijn hoedanigheid van directeur van de *Librairie* de uitgave van de *Encyclopédie ou Dictionnaire raisonné des sciences, des arts et des métiers* van d'Alembert en Diderot beschermde tegen de aanvallen van het Parlement van Parijs (dit parlement was tevens de belangrijkste rechtbank tijdens het *Ancien Régime*). In diezelfde periode verschenen ook de belangrijkste werken van onder andere Montesquieu, Rousseau en Voltaire: 1750 was inderdaad het jaar waarin de Verlichting doorbrak. Bovendien ontstonden de voortdurende conflicten tussen Koning en magistratuur om de macht rond die periode in een stagnatie van de zo nodige staatsrechtelijke vernieuwing, en vormden ze een belangrijke voorbode van de gebeurtenissen in 1789. En tenslotte begint de publieke opinie zich in deze periode sterk te manifesteren. Een bijzonder boeiend tijdsbestek dus. Malesherbes deed verslag van zijn wederwaardigheden in vijf *Mémoires sur la Librairie* (1759).

Het opstel van Peepkorn wordt gedomineerd door het beeld dat de magistraat Malesherbes schetste van het debat in de rechtszaal. Dat beeld is sterk geïnspireerd door de zojuist vermelde gebeurtenissen in het scharnierjaar 1750. Er zijn onder meer een heel aantal verwijzingen in opgenomen over het rechterlijk werk in die tijd en over de rechterlijke attitude. Vandaar dat het hier om een interessante publicatie gaat, die ook vandaag nog kan boeien, en wellicht zelfs magistraten kan inspireren.

Maurice Adams

ERRATUM

Pacht – Ontbinding ten laste van de pachter

Ten onrechte werd bij het op p. 750 van huidige jaargang gepubliceerde vonnis betreffende pacht geen plaatsnaam vermeld. Het betreft hier een vonnis van de Burgerlijke Rechtbank te Brugge.

het HOF VAN CASSATIE / la COUR DE CASSATION

organiseert een vergelijkend examen voor - organise un concours pour

REFERENDARISSEN / REFERENDAIRES

M.B.-B.S. 17/12/99

- aanvragen tot deelneming dienen, uiterlijk op 29 februari 2000, bij ter post aangetekend schrijven te worden gericht aan de eerste voorzitter van het Hof van Cassatie, Gerechtsgebouw, 1000 Brussel
- les demandes de participation au concours devront être adressées, sous pli recommandé à la poste, le 29 février 2000 au plus tard au premier président de la Cour de cassation, Palais de justice, 1000 Bruxelles

Vereisten:

- 25 jaar oud zijn
- houder zijn van een nederlandstalig of franstalig diploma van doctor of licentiaat in de rechten

Conditions:

- être âgé de 25 ans
- être porteur d'un diplôme de docteur ou de licencié en droit de langue française ou de langue néerlandaise

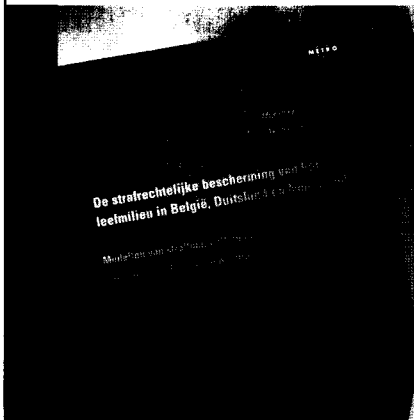
Le traitement des référendaires près la Cour de cassation est fixé comme prévu dans le Code Judiciaire sous l'article 365bis

De bezoldiging van de referendarissen bij het Hof van Cassatie wordt vastgesteld zoals bepaald in het Gerechtelijk Wetboek onder artikel 365bis

Inlichtingen: Mw. Clément, tel. 02/508.62.74
renseignements: Mme Clément, tél. 02/508.62.74

De strafrechtelijke bescherming van het leefmilieu in België, Duitsland en Nederland. *Modellen van strafbaarstelling en hun bewijsrechtelijke implicaties.*

M. Faure - M. Visser

Dit boek is een must voor iedere milieujurist.

Er bestaan verschillende mogelijkheden om met behulp van het strafrecht het leefmilieu te beschermen. In dit boek worden vier modellen van strafbaarstelling onderscheiden die in de milieuwetgeving van België, Nederland en Duitsland worden aangetroffen. Het betreft abstracte gevaarzettingsdelicten, concrete gevaarzettingsdelicten, de strafbaarstelling van ernstige milieuvorstoring en de zorgplichtbepalingen. De voor- en nadelen van deze wijze van strafbaarstelling worden in dit boek besproken aan de hand van wet- en regelgeving uit de genoemde landen. Bovendien wordt steeds de relatie onderzocht tussen de wijze van strafbaarstelling en het bewijsrecht.

Voorts komt de vraag aan de orde of de delictomschrijvingen zijn gericht op de directe bescherming van het leefmilieu dan wel of de strafrechtelijke bescherming indirect wordt verleend, bijvoorbeeld door criminalisering van de schending van vergunningsvoorwaarden. Tenslotte wordt ook aandacht besteed aan de zogenaamde administratieve afhankelijkheid die kenmerkend is voor het milieustrafrecht.

De rechtspraak in Nederland, België en Duitsland met betrekking tot de vraag hoe milieudelicten worden bewezen, wordt in dit werk uitgebreid besproken.

•
1999
•
ISBN 90-5095-081-7
•
512 BLZ.
•
3.550 BEF
•
195 NLG

Churchillaan 108
B-2900 Schoten (Antwerp)
Belgium

+32/3/680.15.50
+32/3/658.71.21
mail@intersentia.be

INTERSENTIA

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Nieuw

REGISTERS
RECHTSKUNDIG
WEEKBLAD

De cd-rom kan u zonder problemen installeren op een PC met Microsoft Windows 95, Windows 98 of Windows NT4, met ten minste een Pentium processor (75 Mhz) met 32 Mb RAM en toegang tot een cd-rom station.

Bestelformulier

De registers van het Rechtskundig Weekblad zijn nu ook elektronisch op cd-rom te verkrijgen: **RWe**

Deze cd-rom stelt iedere jurist in staat op een eenvoudige en efficiënte manier alle rechtspraak en doctrine gepubliceerd in het Rechtskundig Weekblad vanaf de jaargang 1988-1989 op te zoeken via verschillende al dan niet gecombineerde zoekcriteria, zoals:

- ... een uitgebreide trefwoordenlijst met verdere onderverdelingen, voorzien van een efficiënte thesaurus;
- ... een auteursregister met thesaurus;
- ... de datum van rechterlijke uitspraken;
- ... een lijst met rechtsinstanties;
- ... enz.

Op basis van de door u geselecteerde zoekcriteria krijgt u een overzichtelijk resultaatsscherm dat u onmiddellijk kan afdrukken.

De prijs van de cd-rom bedraagt **BEF 3.450** (inclusief 21% BTW), als abonnee ontvangt u de cd-rom voor slechts **BEF 1.950** (inclusief 21% BTW)

Bestelformulier terugsturen of faxen naar:

Intersentia NV, Churchillaan 108,
B-2900 Schoten

Tel.: 03/680.15.50

Fax: 03/658.71.21

e-mail: mail@intersentia.be

Naam: _____

Voornaam: _____

Firma: _____

BTW nr.: _____

Straat, nummer: _____

Postcode, woonplaats: _____

Datum: _____

Handtekening: _____

Ja, ik abonneer mij op:

☐ RWe als abonnee van het Rechtskundig Weekblad aan het voordeeltarief van BEF 1.950 en ontvang jaarlijks een geactualiseerde cd-rom

☐ RWe aan het tarief van BEF 3.450 en ontvang jaarlijks een geactualiseerde cd-rom